

Authors' contribution

Wkład autorów:

- A. Study design/planning
zaplanowanie badań
- B. Data collection/entry
zebranie danych
- C. Data analysis/statistics
dane – analiza i statystyki
- D. Data interpretation
interpretacja danych
- E. Preparation of manuscript
przygotowanie artykułu
- F. Literature analysis/search
wyszukiwanie i analiza
literatury
- G. Funds collection
zebranie funduszy

ORIGINAL ARTICLE

JEL Code: I18, R11, R38

Submitted: January 2024

Accepted: May 2024

Tables: 1

Figures: 2

References: 39

ORYGINALNY ARTYKUŁ
NAUKOWY

Klasyfikacja JEL: I18, R11, R38

Zgłoszony: styczeń 2024

Zaakceptowany: maj 2024

Tabele: 1

Rysunki: 2

Literatura: 39

THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON REGIONAL ECONOMIC INTEGRATION IN THE MAGHREB REGION – AN ALGERIAN PERSPECTIVE

WPŁYW PANDEMII COVID-19 NA REGIONALNĄ INTEGRACJĘ GOSPODARCZĄ W REGIONIE MAGHREBU – PERSPEKTYWA ALGERII

Younes Ferdj^{1(A,B,C,D,E,F)}

¹Center for Applied Economic Research for Development, Algeria

¹Centrum Stosowanych Badań Ekonomicznych na rzecz Rozwoju, Algieria

Citation: Ferdj, Y. (2024). The impact of the COVID-19 pandemic on regional economic integration in the Maghreb region – an Algerian perspective/ Wpływ pandemii COVID-19 na regionalną integrację gospodarczą w regionie Maghrebu – perspektywa Algierii. *Economic and Regional Studies*, 17(2), 290-313. <https://doi.org/10.2478/ers-2024-0016>

Abstract

Subject and purpose of work: This article focuses on the most evident effects of COVID-19 influenced by the elements of the regional economic landscape, emphasizing the importance of shock and crisis management plans. Algeria could benefit from revitalizing the construction of the North African bloc and enhancing cooperation in the Maghreb. The main objective of this work is to identify the most urgent challenges related to the socio-economic impact of COVID-19 on the regional economic landscape, and the economic integration of Algeria highlights the importance of shock and crisis management plans.

Material and methods: This study is based on a descriptive statistical analysis of the key economic indicators in the Maghreb region, with a special emphasis on Algeria.

Results: The results obtained have allowed us to outline the strategies adopted by Maghreb countries as part of economic reforms aimed at strengthening regional integration.

Conclusions: The COVID-19 pandemic has presented significant challenges for elements of the regional economic landscape in the Maghreb. The countries of the Maghreb should reduce barriers to trade and investment and link their infrastructure networks. They should focus their efforts on liberalizing trade in goods and services, as well as financial and labour markets.

Keywords: regional, economic integration, Maghreb, Algeria

Streszczenie

Przedmiot i cel pracy: Niniejszy artykuł koncentruje się na najbardziej widocznych skutkach COVID-19 zależnych od elementów regionalnego krajobrazu gospodarczego, podkreślając znaczenie planów zarządzania wstrząsami i kryzysami. Algieria mogłaby skorzystać na ożywieniu budowy bloku północnoafrykańskiego i wzmocnieniu współpracy w Maghrebie. Głównym celem tej pracy jest zidentyfikowanie najpilniejszych wyzwań związanych ze społeczno-gospodarczym wpływem COVID-19 na regionalny krajobraz gospodarczy, a integracja gospodarcza Algierii podkreśla znaczenie planów zarządzania wstrząsami i kryzysami.

Materiały i metody: Niniejsze badanie opiera się na opisowej analizie statystycznej kluczowych wskaźników ekonomicznych w regionie Maghrebu ze szczególnym uwzględnieniem Algierii.

Wyniki: Uzyskane wyniki pozwoliły nam nakreślić strategie przyjęte przez kraje Maghrebu w ramach reform gospodarczych mających na celu wzmocnienie integracji regionalnej.

Wnioski: Pandemia COVID-19 przyniosła poważne wyzwania dla elementów regionalnego krajobrazu gospodarczego w Maghrebie. Kraje Maghrebu powinny zmniejszyć bariery dla handlu i inwestycji oraz połączyć swoje sieci infrastrukturalne. Powinny skoncentrować wysiłki na liberalizacji handlu towarami i usługami, a także rynków finansowych i pracy.

Słowa kluczowe: regionalny, integracja gospodarcza, Maghreb, Algieria

Address for correspondence / Adres korespondencyjny: Dr Younes Ferdj (ORCID 0009-0002-1997-2101; e-mail: ferdjyounes@gmail.com); Economic Integration, Center for Applied Economic Research for Development, Bouzerea, 16000, Algiers, Algeria.

Journal included in: AgEcon Search; AGRO; Arianta; Baidu Scholar; BazEkon; Cabell's Journalytics; CABI; CNKI Scholar; CNPIEC – cnpLINKer; Dimensions; DOAJ; EBSCO; ERIH PLUS; ExLibris; Google Scholar; Index Copernicus International; J-Gate; JournalTOCs; KESLI-NDSL; MIAR; MyScienceWork; Naver Academic; Naviga (Softweco); Polish Ministry of Science and Higher Education; QOAM; ReadCube, Research Papers in Economics (RePEc); SCILIT; Scite; Semantic Scholar; Sherpa/RoMEO; TDNet; Ulrich's Periodicals Directory/ulrichsweb; WanFang Data; WorldCat (OCLC); X-MOL.

Copyright: © 2024, Younes Ferdj. Publisher: John Paul II University in Białą Podlaska, Poland.

Introduction

In the context of globalization, the creation of regional groupings proves to be an essential strategy to promote the growth and development of countries. Indeed, these groupings help overcome size constraints, marginalization, and seize the opportunities that exist in global markets. Hoping to benefit from these potential advantages, developing countries have engaged in various types of agreements (North-South, South-South). Integration is considered an untapped source of growth (IMF, 2018) and allows the potential of countries to be unlocked by creating more dynamic, competitive, and diversified economies (African Development Bank, 2012). Algeria has not remained on the sidelines of this trend of regionalization. Its commitment to the integration process was more related to political pressures than economic choices. In the late 1980s, Algeria was forced to accept the conditions of the structural adjustment plan (signed in April 1994) and to open up to external markets through the reactivation of the accession to the WTO dossier (1996) and the signing of bilateral agreements. Algeria's integration process dates to the late 1980s and early 1990s, within the framework of economic reforms aiming to open up the economy to its neighbouring countries in the North (Association Agreement, 2005) and the South (UMA, 1989; GZALE, 2009, and ZLECAF, 2021). In 2002, an association agreement was signed with the European Union. This agreement aims, in addition to creating a free trade zone, to promote economic, financial, and social cooperation between the two partners. Regarding relations with Southern countries, Algeria signed, in 1989, the treaty establishing the Arab Maghreb Union, which envisages the progressive establishment of a Maghreb economic union; the goal is to implement common policies to ensure the industrial, agricultural, commercial, and social development of the member states. Maghreb integration presents itself as a strategic necessity, providing solutions to common challenges faced by Maghreb countries (unemployment, below-potential growth, small market size). However, since its creation, the Arab Maghreb Union has been characterized by a remarkable weakness in intra-regional trade. Moreover, only 4.3% of Algeria's foreign trade is conducted within the Maghreb (according to UNCTAD statistics 2019). Despite this low integration, the cost of non-Maghreb is considerable for each member country. The UMA General Secretariat (2009) considers that the integration delay costs each country in the region 1.5% to 2% of its annual growth rate. According to the World Bank (2010), deeper Maghreb integration and bloc negotiation of trade agreements with the European Union would increase Algeria's real GDP per capita by 34% over a decade (2005-2015).

Wstęp

W kontekście globalizacji tworzenie grup regionalnych okazuje się istotną strategią promowania wzrostu i rozwoju krajów. W istocie grupy te pomagają przezwyciężyć ograniczenia związane z wielkością, marginalizacją i wykorzystać możliwości istniejące na rynkach globalnych. W nadziei na skorzystanie z tych możliwości kraje rozwijające się zawarły różne umowy (Północ-Południe, Południe-Południe). Integrację uważa się za niewykorzystane źródło wzrostu (MFW, 2018), które pozwala uwolnić potencjał krajów poprzez tworzenie bardziej dynamicznych, konkurencyjnych i zdywersyfikowanych gospodarek (Afrykański Bank Rozwoju, 2012). Algieria nie pozostała na uboczu tego trendu regionalizacji. Jej zaangażowanie w proces integracji było bardziej związane z naciskami politycznymi niż z wyborami ekonomicznymi. Pod koniec lat osiemdziesiątych Algieria została zmuszona do zaakceptowania warunków planu stabilizacyjnego (podpisanego w kwietniu 1994 r.) i otwarcia się na rynki zewnętrzne poprzez reaktywację przystąpienia do WTO (1996 r.) i podpisanie umów dwustronnych. Proces integracji Algierii datuje się na koniec lat osiemdziesiątych i początek lat dziewięćdziesiątych XX w. jako część reform gospodarczych mających na celu otwarcie gospodarki na kraje sąsiadujące z nią na północy (Umowa stowarzyszeniowa, 2005) i na południu (UMA, 1989 r.; GZALE, 2009 r. i ZLECAF, 2021 r.). W 2002 r. podpisano umowę stowarzyszeniową z Unią Europejską. Umowa ta ma na celu, oprócz utworzenia strefy wolnego handlu, promowanie współpracy gospodarczej, finansowej i społecznej między dwoma partnerami. Jeśli chodzi o stosunki z krajami południowymi, w 1989 r. Algieria podpisała traktat ustanawiający Arabską Unię Maghrebu, który przewiduje stopniowe ustanowienie unii gospodarczej Maghrebu; celem jest wdrożenie wspólnej polityki w celu zapewnienia rozwoju przemysłowego, rolniczego, handlowego i społecznego państw członkowskich. Integracja Maghrebu przedstawia się jako strategiczna konieczność, zapewniająca rozwiązania wspólnych wyzwań stojących przed krajami Maghrebu (bezrobocie, wzrost poniżej potencjału, niewielkie rozmiary rynku). Jednak od momentu powstania Arabska Unia Maghrebu charakteryzowała się niezwykle słabością w handlu wewnątrzregionalnym. Co więcej, tylko 4,3% handlu zagranicznego Algierii odbywa się w krajach Maghrebu (według statystyk UNCTAD z 2019 r.). Pomimo tak niskiego poziomu integracji, koszt handlu poza krajami Maghrebu jest znaczny dla każdego kraju członkowskiego. Sekretariat Generalny UMA (2009) uważa, że opóźnienie integracji kosztuje każdy kraj w regionie od 1,5% do 2% jego rocznej stopy wzrostu. Według Banku Światowego (2010) głębsza integracja Maghrebu i negocjacje umów handlowych z Unią Eu-

The emergence of Covid-19 in China in January 2020 quickly turned into a pandemic affecting a deeply interconnected world and catching all governments off guard. Most countries were forced to close their economies and restrict the movement of people, thereby triggering a human, economic, and financial tragedy. By the end of March 2020, Maghreb countries were taking strict measures to curb the spread of Covid-19 and contain the economic and financial impacts of shutting down large sectors of the economy (Wójcicki, 2023). Algeria, as an oil-exporting country in the region, had to face an additional severe oil shock, causing a drop in demand and oil prices and exacerbating imbalances. The economic damage highlights the vulnerabilities of the region's economies, including heavy dependence on the services sector, including tourism, which severely affected (Morocco and Tunisia); the dominance of the oil sector (Algeria); limited technological development that hampers the ability to work remotely (all Maghreb countries); dependence on remittances (Algeria, Morocco, and Tunisia).

The effect of Covid-19 has highlighted the limitations of isolated national policies in the face of systemic and global threats. The combination of efforts between states, as well as between regional and continental blocs, the coordination of international efforts, and the promotion of common governance for major risks are imperative. Algeria would benefit from revitalizing the construction of the North African bloc and strengthening cooperation in the Maghreb (Ferdj, 2021).

Worldwide, the Covid-19 crisis has accentuated certain pre-existing weaknesses in the economic and social sectors. Since the beginning of the crisis, the Algerian Government has implemented a series of measures to prevent and mitigate the spread of the virus and reduce its negative impact on the economy and households. The recovery represents an opportunity for Algeria to consolidate the resilience and sustainability of the economy, while preserving the social character of the state and in line with the principle of solidarity at the core of Algerian society. The main objective of this work is to identify the most urgent challenges related to the socio-economic impact of COVID-19 on the regional economic landscape, and the economic integration of Algeria highlights the importance of shock and crisis management plans (Ferdj, Benmakrelouf, 2022) to support the most effective public policies adapted for Algeria to bounce back on more solid and sustainable foundations. The health crisis has made governments realize that harmony and socio-economic stability depend on qualitative development.

In this context, article will focus on the following issue: to what extent has the Covid-19 pandemic

ropejską zwiększyłyby realny PKB per capita Algierii o 34% w ciągu dekady (2005-2015).

Pojawienie się Covid-19 w Chinach w styczniu 2020 r. szybko przekształciło się w pandemię, która dotknęła głęboko połączony świat i zaskoczyła wszystkie rządy. Większość krajów została zmuszona do zamknięcia swoich gospodarek i ograniczenia przepływu osób, wywołując tym samym tragedię ludzką, gospodarczą i finansową. Do końca marca 2020 r. kraje Maghrebu podjęły rygorystyczne środki w celu ograniczenia rozprzestrzeniania się COVID-19 oraz ekonomicznych i finansowych skutków zamknięcia dużych sektorów gospodarki (Wójcicki, 2023). Algieria jako kraj eksportujący ropę naftową w regionie musiała dodatkowo zmierzyć się z poważnym szokiem naftowym, który spowodował spadek popytu i cen ropy oraz pogłębił brak równowagi. Szkody gospodarcze uwydatniają słabości gospodarek regionu, w tym dużą zależność od sektora usług, np. od turystyki, która poważnie ucierpiała (Maroko i Tunezja); dominację sektora naftowego (Algieria); ograniczony rozwój technologiczny, który utrudnia możliwość pracy zdalnej (wszystkie kraje Maghrebu); zależność od przekazów pieniężnych (Algieria, Maroko i Tunezja).

Skutki Covid-19 uwydatniły ograniczenia odizolowanych polityk krajowych w obliczu zagrożeń systemowych i globalnych. Konieczne jest połączenie wysiłków poszczególnych państw, a także bloków regionalnych i kontynentalnych, koordynacja starań międzynarodowych oraz promowanie wspólnego zarządzania poważnymi zagrożeniami. Algieria skorzystałaby na ożywieniu budowy bloku północnoafrykańskiego i wzmocnieniu współpracy w Maghrebie (Ferdj, 2021).

Na całym świecie kryzys Covid-19 uwydatnił pewne istniejące już wcześniej słabości w sektorze gospodarczym i społecznym. Od początku kryzysu rząd Algierii wdrożył szereg środków mających na celu zapobieganie i łagodzenie rozprzestrzeniania się wirusa oraz zmniejszenie jego negatywnego wpływu na gospodarkę i gospodarstwa domowe. Odbudowa stanowi dla Algierii szansę na wzmocnienie odporności i stabilności gospodarki przy jednoczesnym zachowaniu społecznego charakteru państwa, zgodnie z zasadą solidarności leżącą u podstaw algierskiego społeczeństwa. Głównym celem tej pracy jest zidentyfikowanie najpilniejszych wyzwań związanych ze społeczno-gospodarczym wpływem COVID-19 na regionalny krajobraz gospodarczy, a integracja gospodarcza Algierii podkreśla znaczenie planów zarządzania wstrząsami i kryzysami (Ferdj, Benmakrelouf, 2022) w celu wspierania najskuteczniejszej polityki publicznej dostosowanej na potrzeby Algierii, aby zregenerować się na solidniejszych i bardziej zrównoważonych zasadach. Kryzys zdrowotny uświadomił rządowi, że harmonia i stabilność społeczno-gospodarcza zależą od rozwoju jakościowego.

influenced and reshaped the regional economic integration process in the Maghreb region, with a particular emphasis on the Algerian perspective, and what specific challenges has this crisis posed to economic integration initiatives within the region? Answering this question requires a thorough understanding of the impact of the Covid-19 pandemic on regional integration, considering globalization and economic recovery efforts in Algeria, while particularly highlighting the phenomenon of regional integration in the Maghreb region. This study relies on a descriptive statistical analysis of the key economic indicators in the Maghreb, with a special emphasis on Algeria. The results obtained have allowed us to outline the strategies adopted by Maghreb countries as part of economic reforms aimed at strengthening regional integration. To achieve this, the first section will provide insights through a literature review on globalization, regionalization, and economic integration, exploring the various states and processes of these phenomena, as well as the link between the pandemic and globalization. The second section will focus on the regional integration of the Arab Maghreb Union, supported by a statistical study of the main macroeconomic indicators of the Maghreb. We shall also explore the impact of the pandemic on the regional integration of Maghreb countries. The final section, of an exploratory nature, will examine the Algerian perspective in the regional economy and will examine economic reforms aimed at strengthening regional integration.

Literature review: globalization, regionalization, and economic integration

From the 1980s onward, the global economic context has been characterized by increased economic exchanges and interdependencies. Indeed, trade flows have grown two to three times faster than global production (WTO, 2017), and capital flows have tripled as a percentage of GDP during the 1990s and 2000s (OECD, 2005). This dynamic has been accompanied by a refocusing of flows within regions, reflecting a parallel evolution between globalization and regionalization.

Globalization is considered a factor that has facilitated the development of exchanges, favouring the Triad in the 1980s and enabling the emergence of new actors from the 2000s onward. In this context, the region appears to be a means of integration in this unequal sharing of exchanges, allowing the exploitation of potential and addressing the challenges of globalization in a confined space. The process of globalization, initiated in the 1980s, is concurrently

W tym kontekście artykuł skupia się na następującej kwestii: w jakim stopniu pandemia Covid-19 wpłynęła i przekształciła proces regionalnej integracji gospodarczej w regionie Maghrebu, ze szczególnym uwzględnieniem perspektywy Algierii, oraz jakie konkretne wyzwania kryzys ten postawił przed inicjatywami integracji gospodarczej w regionie? Odpowiedź na to pytanie wymaga dogłębnego zrozumienia wpływu pandemii Covid-19 na integrację regionalną, biorąc pod uwagę globalizację i wysiłki na rzecz ożywienia gospodarczego w Algierii, ze szczególnym uwzględnieniem zjawiska integracji regionalnej w regionie Maghrebu. Niniejsze badanie wykorzystuje opisową analizę statystyczną kluczowych wskaźników ekonomicznych w krajach Maghrebu ze szczególnym uwzględnieniem Algierii. Uzyskane wyniki pozwoliły nam nakreślić strategię przyjęte przez kraje Maghrebu w ramach reform gospodarczych mających na celu wzmocnienie integracji regionalnej. W tym celu pierwsza sekcja dostarcza spostrzeżeń poprzez przegląd literatury na temat globalizacji, regionalizacji i integracji gospodarczej, badając różne stany i procesy tych zjawisk, a także związek między pandemią a globalizacją. Druga sekcja skupia się na integracji regionalnej Arabskiej Unii Maghrebu popartej badaniem statystycznym głównych wskaźników makroekonomicznych Maghrebu. Zbadamy również wpływ pandemii na integrację regionalną krajów Maghrebu. Ostatnia sekcja, o charakterze eksploracyjnym, bada perspektywę Algierii w gospodarce regionalnej i analizuje reformy gospodarcze mające na celu wzmocnienie integracji regionalnej.

Przegląd literatury: globalizacja, regionalizacja i integracja gospodarcza

Począwszy od lat osiemdziesiątych, globalny kontekst gospodarczy charakteryzuje się zwiększoną wymianą gospodarczą i współzależnościami. W latach dziewięćdziesiątych i dwutysięcznych przepływy handlowe rosły dwa do trzech razy szybciej niż globalna produkcja (WTO, 2017), a przepływy kapitałowe potroiły się jako procent PKB (OECD, 2005). Dynamice tej towarzyszy zmiana ukierunkowania przepływów w ramach regionów, odzwierciedlająca równoległą ewolucję globalizacji i regionalizacji.

Globalizacja jest uważana za czynnik, który ułatwił rozwój wymiany, faworyzując Triadę w latach osiemdziesiątych i umożliwiając pojawianie się nowych podmiotów od 2000 r. W tym kontekście region wydaje się środkiem integracji w tym nierównym podziale wymiany, umożliwiając wykorzystanie potencjału i sprostanie wyzwaniom globalizacji na ograniczonej przestrzeni. Zapoczątkowanemu w latach osiemdziesiątych procesowi globalizacji towarzyszą jednocześnie trendy regio-

accompanied by trends of regionalization. Indeed, both developed and developing countries have experienced a dual opening: one at the multilateral level, conducted within international institutions (WTO and IMF); the second, at the regional level, expressed through the conclusion of regional trade agreements. The coexistence of globalization and regionalization has raised questions about the nature of the relationship that can be established between these two phenomena. Indeed, within the framework of globalization, regionalization has not lost its relevance and has evolved in parallel. However, by definition, regionalization concentrates exchanges within the region to the detriment of third-party countries. According to Baldwin (2011), regionalization hinders the multilateral system if it prevents or slows down the reduction of global tariffs and complements it if it accelerates, or at the very least, does not impede multilateralism. The main arguments put forward in favour of the complementarity between these two phenomena are based on the idea that regionalization allows for experimenting with trade liberalization in a confined space before extending it at the multilateral level. Deblock (2005) observes that regional free trade is seen as a second-tier option or an intermediate construction on the path toward universal free trade.

According to Sachwald (1997), regionalization is a component of globalization and an adaptive factor that makes globalization more bearable at the national level. Similarly, Siroen (2004) notes that regional zones facilitate cooperation by simplifying negotiations. Lawrence (1991) argues that countries belonging to regional groupings are more likely to accept multilateral liberalization than countries outside these groupings. Other economists view regionalization as an impediment to the globalization process, primarily justified by the negative effects it brings about. Indeed, Viner (1950), Panagariya (2000), and Lloyd and McLaren (2004) argue that regional groupings lead to trade diversion, thereby reducing gains for both member states and third-party countries. Krugman (1991) suggests that trade blocs often adopt protectionist or even predatory policies toward other countries (Siroen, 2004). The risk of resorting to these policies varies, depending on the number of trade blocs. Krugman (1991) suggests that if the number of blocs is limited (as in the case of the Triad), they are large enough to influence the position of other blocs and transform into closed blocs. However, this risk is reduced when the number of blocs is high. According to the WTO (2011), within the framework of globalization, economic activity is increasingly taking place in a single economic space without borders, making the existence of global rules more necessary than a system fragmented by regional preferences.

nalizacji. Rzeczywiście zarówno kraje rozwinięte, jak i rozwijające się doświadczyły podwójnego otwarcia: jednego na poziomie wielostronnym, prowadzonego w ramach instytucji międzynarodowych (WTO i MFW); drugiego na poziomie regionalnym, wyrażonego poprzez zawieranie regionalnych umów handlowych. Współistnienie globalizacji i regionalizacji zrodziło pytania o charakter relacji, jaką można ustanowić między tymi dwoma zjawiskami. W gruncie rzeczy regionalizacja nie straciła na znaczeniu w ramach globalizacji i ewoluowała równolegle. Jednakże regionalizacja z definicji koncentruje wymianę w regionie ze szkodą dla krajów trzecich. Jak zaznacza Baldwin (2011), regionalizacja utrudnia funkcjonowanie systemu wielostronnego, jeśli uniemożliwia lub spowalnia redukcję globalnych taryf celnych i uzupełnia go, jeśli przyspiesza lub przynajmniej nie utrudnia multilateralizmu. Główne argumenty przemawiające za komplementarnością tych dwóch zjawisk opierają się na założeniu, że regionalizacja pozwala na eksperymentowanie z liberalizacją handlu na ograniczonej przestrzeni przed rozszerzeniem jej na poziom wielostronny. Deblock (2005) zauważa, że regionalny wolny handel jest postrzegany jako opcja drugiego poziomu lub konstrukcja pośrednia na drodze do powszechnego wolnego handlu.

Według Sachwald (1997) regionalizacja jest elementem globalizacji i czynnikiem adaptacyjnym, który sprawia, że globalizacja staje się bardziej znośna na poziomie krajowym. Podobnie Siroen (2004) zauważa, że strefy regionalne ułatwiają współpracę poprzez uproszczenie negocjacji. Lawrence (1991) twierdzi, że kraje należące do ugrupowań regionalnych są bardziej skłonne do zaakceptowania wielostronnej liberalizacji niż kraje spoza tych ugrupowań. Inni ekonomiści postrzegają regionalizację jako przeszkodę w procesie globalizacji, co uzasadnia się przede wszystkim negatywnymi skutkami, jakie wywołuje. Viner (1950), Panagariya (2000) oraz Lloyd i McLaren (2004) twierdzą, że ugrupowania regionalne prowadzą do przekierowania handlu, zmniejszając tym samym zyski zarówno dla państw członkowskich, jak i dla krajów trzecich. Krugman (1991) sugeruje, że bloki handlowe często przyjmują protekcyjną, a nawet drapieżną politykę wobec innych krajów (Siroen, 2004). Ryzyko uciekania się do takiej polityki różni się w zależności od liczby bloków handlowych. Krugman (1991) sugeruje, że jeśli liczba bloków jest ograniczona (jak w przypadku Triady), są one wystarczająco duże, aby wpłynąć na pozycję innych bloków i przekształcić się w bloki zamknięte. Jednakże ryzyko to zmniejsza się, gdy liczba bloków jest wysoka. Według WTO (2011), w ramach globalizacji działalność gospodarcza w coraz większym stopniu odbywa się w jednej przestrzeni gospodarczej bez granic, co sprawia, że istnienie globalnych zasad jest potrzebne bardziej niż system podzielony przez preferencje regionalne.

Balassa (1961) was the first to define regional integration, emphasizing the process of removing obstacles. He considers it both a process and a state. As a process, it includes measures aimed at abolishing discrimination between economic units belonging to different countries. As a state, it is defined by the absence of various forms of discrimination between national economies. Bourenane (1996) emphasizes the purpose of regional integration, considering it as a "process resulting from a voluntary approach of two or more groups of partners. This process aims at the emergence and strengthening of technical and economic relations of structural interdependence, with positive income-generating effects".

According to the European Commission (2004), regional integration is a "process that involves jointly overcoming political, physical, economic, and social obstacles that separate countries from their neighbours and collaborating in the management of shared resources and regional common goods".

Its objectives are both political and economic, aiming to ensure political stability, economic development, and regional public goods.

Integration refers to "the emergence and growth of interdependencies between parts that eventually form a whole, a system distinct from other systems" (Richard, 2014).

Furthermore, "economic integration is a process that leads multiple economies to form a single economic space. The growth of trade and the flow of foreign direct investment determine the level of integration of a local economy into the continental (or regional) and then global economy" (Charles, 2012).

This integration has several dimensions: social, political, and economic. Socially, it refers to a "process of promoting values, relationships, and institutions that allow all individuals to participate in social, economic, and political life based on equality of rights and opportunities and fairness" (Ferguson, 2008).

Politically, integration refers to a process that allows states to transfer their allegiance, interests, and political activities to a supranational entity whose institutions have competence over pre-existing nation-states (Haas, 1961, Mekuriyaw, 2016). Economically, it can be defined both as a state and a process (Balassa, 1961). As a state, it denotes the absence of various forms of discrimination between economies (economic, physical, political, and social). As a process, integration encompasses measures designed to abolish discrimination between economic units belonging to different countries. This process leads to the creation of a regional entity within which exchanges are more significant than outside. The degree of integration of this space is determined by four main factors (Kebadjian, 1998), namely: currency (regional monetary zones), the market (relocation space), factor

Balassa (1961) jako pierwszy zdefiniował integrację regionalną, podkreślając proces usuwania przeszkód. Uważa on, że jest to zarówno proces, jak i stan. Jako proces, obejmuje ona środki mające na celu zniesienie dyskryminacji poszczególnych jednostek gospodarczych należących do różnych krajów. Jako stan, jest definiowana przez brak różnych form dyskryminacji między gospodarkami narodowymi. Bourenane (1996) podkreśla cel integracji regionalnej, uznając ją za „proces wynikający z dobrowolnego podejścia co najmniej dwóch grup partnerów. Proces ten ma na celu pojawienie się i wzmocnienie technicznych i ekonomicznych relacji strukturalnej współzależności, z pozytywnymi efektami generującymi dochód”.

Według Komisji Europejskiej (2004) integracja regionalna to „proces, który obejmuje wspólne pokonywanie przeszkód politycznych, fizycznych, gospodarczych i społecznych, które oddzielają kraje od ich sąsiadów oraz współpracę w zarządzaniu wspólnymi zasobami i regionalnymi dobrami wspólnymi”.

Jej cele są zarówno polityczne, jak i gospodarcze, dąży ona do zapewnienia stabilności politycznej, rozwoju gospodarczego i regionalnych dóbr publicznych.

Integracja odnosi się do „pojawienia się i wzrostu współzależności między częściami, które ostatecznie tworzą całość, system odrębny od innych systemów” (Richard, 2014).

Co więcej, „integracja gospodarcza jest procesem, który prowadzi wiele gospodarek do utworzenia jednej przestrzeni gospodarczej. Wzrost handlu i przepływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych determinują poziom integracji lokalnej gospodarki z gospodarką kontynentalną (lub regionalną), a następnie globalną” (Charles, 2012).

Integracja ta ma wymiar społeczny, polityczny i gospodarczy. Aspekt społeczny odnosi się do „procesu promowania wartości, relacji i instytucji, które pozwalają wszystkim jednostkom uczestniczyć w życiu społecznym, gospodarczym i politycznym na bazie równych praw i możliwości oraz sprawiedliwości” (Ferguson, 2008).

Z politycznego punktu widzenia integracja to proces, który pozwala państwom na przeniesienie swojej lojalności, interesów i działań politycznych na podmiot ponadnarodowy, którego instytucje mają kompetencje w stosunku do istniejących wcześniej państw narodowych (Haas, 1961, Mekuriyaw, 2016). Z ekonomicznego punktu widzenia integrację można zdefiniować zarówno jako stan, jak i jako proces (Balassa, 1961). Jako stan oznacza ona brak różnych form dyskryminacji poszczególnych gospodarek (ekonomicznej, fizycznej, politycznej i społecznej). Jako proces integracja obejmuje środki mające na celu zniesienie dyskryminacji jednostek gospodarczych należących do różnych krajów. Proces ten prowadzi do stworzenia regionalnego podmiotu, w ramach którego wymiana

mobility, as well as rules, norms, and policies. Through integration, countries experience losses and gains. Integration leads, on the one hand, to diversion effects (Viner, 1950) and suboptimal specialization compared with generalized free trade (Bhagwati, 2004), and on the other hand, to benefits from enhanced production capacities through economies of scale (Corden, 1972), increased competition (Balassa, 1961), improved competitiveness and technology transfer (Schiff and Wang, 2007). Thanks to these potential gains, regional integration is of great interest to developing countries. They are involved in different types of agreements (North-South, South-South). According to the African Development Bank (2012), integration unleashes the potential of these countries and creates more dynamic, competitive, and diversified economies (Ferdj, 2021).

Moreover, globalization has been the subject of numerous research works highlighting its advantages (increase in trade, growth, poverty reduction, access to international markets, technology diffusion and control of macroeconomic volatility). Other researchers and institutions have pointed out the inherent contradictions of globalization, explaining that the same driving forces behind the dynamics of globalization have generated detrimental effects that weaken it and diminish its appeal (harmful imbalances to less affluent countries, small businesses unable to compete with large multinationals, and consumers facing higher production costs and the risks of job outsourcing) (Bessaha, 2021). Globalization is “a process aimed at an extension of production and commercial exchanges worldwide, relying on international strategies” (Maddison, 2001). The drivers of the dynamics of this globalization are threefold (Bessaha, 2021), including:

- the interconnection of all product and financial asset markets (thanks to specialization, economies of scale, and flows of capital and securities);
- technology (remote delivery, new channels of access and distribution, global reorganization of industrial, financial services, and non-banking activities);
- deregulation (flexibility in capital movements, financial services, products, markets, and geographical spaces);

jest bardziej znacząca niż poza nim. Stopień integracji tej przestrzeni determinują cztery główne czynniki (Kebadjian, 1998), tj. waluta (regionalne strefy walutowe), rynek (przestrzeń relokacji), mobilność czynników produkcji, a także zasady, normy i polityka. Poprzez integrację kraje doświadczają strat i zysków. Integracja prowadzi z jednej strony do efektów przekierowania (Viner, 1950) i nieoptymalnej specjalizacji w porównaniu z uogólnionym wolnym handlem (Bhagwati, 2004), a z drugiej strony do korzyści wynikających ze zwiększonych zdolności produkcyjnych poprzez korzyści skali (Corden, 1972), zwiększoną konkurencję (Balassa, 1961), lepszą konkurencyjność i transfer technologii (Schiff i Wang, 2007). Dzięki tym potencjalnym korzyściom integracja regionalna jest dla krajów rozwijających się bardzo interesująca. Są one zaangażowane w różne porozumienia (Północ-Południe, Południe-Południe). Według Afrykańskiego Banku Rozwoju (2012) integracja uwalnia potencjał tych krajów i tworzy bardziej dynamiczne, konkurencyjne i zdwersyfikowane gospodarki (Ferdj, 2021).

Co więcej, globalizacja była przedmiotem licznych prac badawczych podkreślających jej zalety (wzrost handlu, wzrost gospodarczy, redukcja ubóstwa, dostęp do rynków międzynarodowych, dyfuzja technologii i kontrola zmienności makroekonomicznej). Inni badacze i instytucje zwrócili uwagę na nieodłączne sprzeczności globalizacji, wyjaśniając, że te same siły napędowe, które stoją za dynamiką globalizacji, wywołały szkodliwe skutki osłabiające ją i zmniejszające jej atrakcyjność (szkodliwe nierówności w mniej zaможnych krajach, niezdolność małych firm do konkurencji z dużymi międzynarodowymi korporacjami oraz konsumenci stojący w obliczu wyższych kosztów produkcji i ryzyka outsourcingu miejsc pracy) (Bessaha, 2021). Globalizacja to „proces mający na celu rozszerzenie produkcji i wymiany handlowej na całym świecie, opierający się na strategiach międzynarodowych” (Maddison, 2001). Czynniki wpływające na dynamikę tej globalizacji są trojaki (Bessaha, 2021) i obejmują:

- wzajemne powiązania wszystkich rynków produktów i aktywów finansowych (dzięki specjalizacji, korzyściom skali oraz przepływowi kapitału i papierów wartościowych);
- technologię (zdalna dostawa, nowe kanały dostępu i dystrybucji, globalna reorganizacja działalności przemysłowej, finansowej i poza-bankowej);
- deregulację (elastyczność przepływów kapitałowych, usług finansowych, produktów, rynków i przestrzeni geograficznych);

Regional Trade Agreements (RTAs)

Regional Trade Agreements (RTAs) have experienced a significant surge, reaching a total of 284 in 2017 according to the WTO. Indeed, almost all its member states are part of at least one of these agreements. This evolution of integration has been accompanied by a deepening of the areas under negotiation. The rules of the World Trade Organization (WTO) that govern Regional Trade Agreements (RTAs) play a crucial role in the landscape of international trade. In a context where economic globalization is accompanied by a proliferation of bilateral and regional agreements, the WTO plays an essential role in regulating these arrangements to promote coherence and non-discrimination in global trade.

Regional Trade Agreements, or RTAs, represent agreements concluded between a group of countries within the same geographical region. They generally aim to facilitate trade and economic cooperation among the signatory parties. However, these agreements can also raise concerns about protectionism and trade distortion, highlighting the need for guidelines governing their formulation and implementation.

WTO rules related to RTAs are primarily outlined in Article XXIV of the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) of 1994. These rules establish the conditions under which regional agreements can be compatible with the fundamental principles of the WTO, such as the most-favoured-nation clause and non-discrimination among members. The importance of WTO rules for RTAs underscores the need to reconcile regional objectives with international trade standards to ensure stability and fairness in the global trade system. Analysing these rules provides essential insights into how nations navigate the complex landscape of international trade while adhering to commitments made within the global community.

What are the steps of regional integration?

Regional integration is a complex process that aims to bring together and harmonize the policies, economies, and institutions of several countries within the same geographical region. This process is generally motivated by the desire to strengthen cooperation among participating nations, promote economic, social, and political development, and foster regional stability (Ferdj, Djeflat, 2024b).

Regional integration can take various forms, ranging from free trade agreements to deeper political alliances, and even the creation of supranational organizations. The pursued objectives vary depending on the actors involved, but often include

Regionalne umowy handlowe (RTA)

Odnotowano znaczny wzrost liczby regionalnych umów handlowych (RTA), łącznie do 284 w 2017 r. według WTO. W rzeczywistości prawie wszystkie państwa członkowskie uczestniczą w co najmniej jednej z tych umów. Ewolucji integracji towarzyszyło pogłębienie obszarów będących przedmiotem negocjacji. Zasady Światowej Organizacji Handlu (WTO) regulujące regionalne umowy handlowe (RTA) odgrywają kluczową rolę w krajobrazie handlu międzynarodowego. W kontekście, w którym globalizacji gospodarczej towarzyszy mnożenie się umów dwustronnych i regionalnych, WTO odgrywa zasadniczą rolę w regulowaniu tych porozumień na potrzeby promowania spójności i braku dyskryminacji w handlu światowym.

Regionalne umowy handlowe (RTA) to umowy zawarte pomiędzy grupą krajów w tym samym regionie geograficznym. Zasadniczo mają one na celu ułatwienie handlu i współpracy gospodarczej między sygnatariuszami. Umowy te mogą jednak również budzić obawy o protekcjonizm i zakłócenia w handlu, podkreślając potrzebę wytycznych regulujących ich formułowanie i wdrażanie.

Zasady WTO związane z umowami o wolnym handlu są przede wszystkim określone w art. XXIV Układu ogólnego w sprawie taryf celnych i handlu (GATT) z 1994 r. Zasady te określają warunki, na jakich porozumienia regionalne mogą być zgodne z podstawowymi zasadami WTO, takimi jak klauzula najwyższego uprzywilejowania i brak dyskryminacji wśród ich członków. Znaczenie zasad WTO dla RTA podkreśla potrzebę pogodzenia celów regionalnych z międzynarodowymi standardami handlowymi w celu zapewnienia stabilności i sprawiedliwości w globalnym systemie handlu. Analiza tych zasad zapewnia niezbędny wgląd w to, jak narody poruszają się po złożonym krajobrazie handlu międzynarodowego, jednocześnie przestrzegając zobowiązań podjętych w ramach globalnej społeczności.

Jakie są etapy integracji regionalnej?

Integracja regionalna jest złożonym procesem, który ma na celu połączenie i zharmonizowanie polityki, gospodarek i instytucji kilku krajów w tym samym regionie geograficznym. Proces ten jest na ogół motywowany chęcią wzmocnienia współpracy między uczestniczącymi krajami, promowania rozwoju gospodarczego, społecznego i politycznego oraz wspierania stabilności regionalnej (Ferdj, Djeflat, 2024b).

Integracja regionalna może przybierać różne formy, od umów o wolnym handlu po głębsze sojusze polityczne, a nawet tworzenie organizacji ponadnarodowych. Realizowane cele różnią się w zależności od zaangażowanych podmiotów, ale często obejmują

promoting trade, facilitating investments, mobility of people, coordinating macroeconomic policies, and peacefully resolving conflicts. This process involves progressive stages that require strong political will, close cooperation among member countries, and the establishment of adequate institutional mechanisms. Potential benefits of regional integration include increased economic opportunities, the creation of a zone of stability, the consolidation of collective political influence on the international stage, and the ability to address cross-border issues more effectively. However, regional integration is not without challenges. Cultural, economic, and political divergences can hinder the process, as can inequalities among member countries. Managing national sovereignties and making joint decisions are also complex aspects to address. We will now briefly outline the stages that states can go through when engaging in a regional integration process: Haut du formulaire.

The Preferential Trade Zone: A preferential zone is established between at least two states that commit, through a treaty, to mutually arrange advantageous conditions for the trade of goods. These products will be either partially or fully exempted from customs duties. The preferential rate may differ on both sides. States that are not part of the preferential zone, i.e., third-party states, do not benefit from the preferential rate. Sometimes preferential tariffs apply to virtually all products.

The Free Trade Zone: A free trade zone is an expanded form of the preferential zone. In this case, each member country commits to no longer impose customs duties or taxes on all products coming from other countries within the zone. The dismantling of customs tariffs does not occur simultaneously for all products; for certain products labelled as "sensitive," the schedule for tariff reduction is more spaced out, and some products are even exempt from free circulation (such as firearms, for example). In the case of a free trade zone, it is, of course, crucial to know that products circulating freely must originate from a member country of the zone; meaning that the merchandise circulating freely must have the "nationality" of a member country. To determine the "nationality" of a product, there are what are called rules of origin.

Customs Union: In a customs union, members, after mutually exempting each other from customs duties (within the framework of the free trade zone), collectively establish a common tariff rate to be applied to third-party states. They thus form a common external commercial border. Consequently, once a commodity enters a member state of the customs union from a third-party state, it can circulate freely within the union. This means that the said merchandise will no longer be subject to customs

promowanie handlu, ułatwianie inwestycji, mobilność osób, koordynację polityki makroekonomicznej i pokojowe rozwiązywanie konfliktów. Proces ten obejmuje stopniowe etapy, które wymagają silnej woli politycznej, ścisłej współpracy między krajami członkowskimi oraz ustanowienia odpowiednich mechanizmów instytucjonalnych. Potencjalne korzyści integracji regionalnej obejmują większe możliwości gospodarcze, stworzenie strefy stabilności, konsolidację wspólnego wpływu politycznego na arenie międzynarodowej oraz zdolność do skuteczniejszego rozwiązywania kwestii transgranicznych. Integracja regionalna nie jest jednak pozbawiona wyzwań. Rozbieżności kulturowe, gospodarcze i polityczne mogą utrudniać ten proces, podobnie jak nierówności między krajami członkowskimi. Zarządzanie suwerennością narodową i podejmowanie wspólnych decyzji to również złożone aspekty, którymi należy się zająć. Przedstawimy teraz pokrótce etapy, przez które państwa mogą przejść, angażując się w proces integracji regionalnej: Haut du formulaire.

Preferencyjna strefa handlowa: Strefa preferencyjna ustanawiana jest między co najmniej dwoma państwami, które zobowiązują się na mocy traktatu do wzajemnego ustalania korzystnych warunków handlu towarami. Produkty te będą częściowo lub całkowicie zwolnione z opłat celnych. Stawka preferencyjna może być różna dla obu stron. Państwa niebędące częścią strefy preferencyjnej, tzw. państwa trzecie, nie korzystają z preferencyjnej stawki. Czasami preferencyjne taryfy mają zastosowanie do praktycznie wszystkich produktów.

Strefa wolnego handlu: Strefa wolnego handlu jest rozszerzoną formą strefy preferencyjnej. W takim przypadku każdy kraj członkowski zobowiązuje się do zaprzestania nakładania ceł lub podatków na wszystkie produkty pochodzące z innych krajów w strefie. Zniesienie taryf celnych nie następuje jednocześnie dla wszystkich produktów; w przypadku niektórych produktów oznaczonych jako „wrażliwe” harmonogram obniżania taryf jest bardziej rozłożony w czasie, a pewne produkty zostają nawet wyłączone ze swobodnego obrotu (na przykład broń palna). W przypadku strefy wolnego handlu kluczowe znaczenie ma oczywiście to, że produkty znajdujące się w swobodnym obrocie muszą pochodzić z kraju członkowskiego strefy, co oznacza, że towary znajdujące się w swobodnym obrocie muszą mieć „narodowość” kraju członkowskiego. Na potrzeby określenia „narodowości” produktu istnieją tak zwane reguły pochodzenia.

Unia celna: W ramach unii celnej członkowie, po wzajemnym zwolnieniu się z ceł (w ramach strefy wolnego handlu), razem ustalają wspólną stawkę celną, która ma być stosowana wobec państw trzecich. W ten sposób tworzą wspólną zewnętrzną granicę handlową. W związku z tym, gdy towar zostanie wprowadzo-

duties upon entering another member country of the union. The establishment of a customs union implies additional "constraints" beyond setting a common external customs tariff. Sometimes, products imported by one country may first enter another country before being transported to the importing country. This is the case for landlocked countries without maritime borders.

Common Market: In the preceding stages, the focus was solely on the movement of goods. In a Common Market, in addition to liberalizing the exchange of goods, there is also liberalization of the movement of people, services, and capital. Goods, people, services, and capital can circulate freely among the member states. In this context, the term "four freedoms" is often used: 1. Goods within the Common Market, whether produced within it or imported from third countries, circulate freely without the imposition of taxes or customs duties. 2. Nationals of Common Market countries can travel freely, settle, and work anywhere within the Common Market. 3. While being established in their country of origin, individuals or businesses from the Common Market can provide services in all countries within the zone. 4. They can freely circulate and invest their capital (money) and open a bank account wherever they choose.

Monetary Union: In a monetary union, which follows the establishment of a Common Market, member countries align their monetary policy and their respective national currencies at a fixed exchange rate with each other. A monetary union is not decided lightly or through a simple declaration. After all, the economies of member countries have different characteristics, and some countries are more developed than others. A country may have a higher inflation rate than others, and another may have a higher unemployment rate, etc. The objective of a monetary union is certainly not to export an economic problem from one country to another but to progress together within the framework of ever-deeper integration.

The COVID-19 pandemic and globalization

The emergence of the COVID-19 pandemic has had profound repercussions on the very fabric of globalization, highlighting the intricate interdependencies that bind nations on a global scale. The rapid spread of the virus has exposed vulnerabilities in global supply chains, economic fragilities, and pre-existing structural inequalities (Ferdj, Benmakrelouf, 2022). This unprecedented health crisis has triggered a series of disruptions across various sectors, ranging from healthcare to the

ny do państwa członkowskiego unii celnej z państwa trzeciego, może on swobodnie krążyć w ramach tej unii. Oznacza to, że taki towar nie będzie już podlegał opłatom celnym przy wjeździe do innego kraju członkowskiego unii. Ustanowienie unii celnej wiąże się z dodatkowymi „ograniczeniami”, wykraczającymi poza ustanowienie wspólnej zewnętrznej taryfy celnej. Czasami produkty importowane przez jeden kraj mogą najpierw trafić do innego kraju, zanim zostaną przetransportowane do kraju importującego. Dotyczy to krajów śródlądowych bez granic morskich.

Wspólny rynek: Na poprzednich etapach koncentrowano się wyłącznie na przepływie towarów. Na wspólnym rynku, oprócz liberalizacji wymiany towarów, następuje również liberalizacja przepływu osób, usług i kapitału. Towary, ludzie, usługi i kapitał mogą swobodnie krążyć między państwami członkowskimi. W tym kontekście często używa się terminu „cztery wolności”: 1. Towary w ramach Wspólnego Rynku, niezależnie od tego, czy zostały wyprodukowane w jego obrębie, czy też przywiezione z krajów trzecich, podlegają swobodnemu obrotowi bez nakładania podatków lub ceł. 2. Obywatele krajów Wspólnego Rynku mogą swobodnie podróżować, osiedlać się i pracować w dowolnym miejscu na Wspólnym Rynku. 3. Mając siedzibę w kraju pochodzenia, osoby fizyczne lub firmy ze Wspólnego Rynku mogą świadczyć usługi we wszystkich krajach należących do strefy. 4. Mogą swobodnie obracać i inwestować swój kapitał (pieniądze) oraz otworzyć konto bankowe w dowolnym miejscu.

Unia walutowa: W unii walutowej, która następuje po ustanowieniu wspólnego rynku, kraje członkowskie dostosowują swoją politykę monetarną i waluty krajowe stosując stały kurs wymiany. Decyzji o unii walutowej nie podejmuje się lekkomyślnie lub poprzez zwykłą deklarację. W końcu gospodarki krajów członkowskich mają różne cechy, a niektóre kraje są bardziej rozwinięte niż inne. Jeden kraj może mieć wyższą od innych stopę inflacji, inny kraj może mieć wyższą stopę bezrobocia itp. Celem unii walutowej z pewnością nie jest eksportowanie problemów gospodarczych z jednego kraju do drugiego, ale wspólny rozwój w ramach coraz głębszej integracji.

Pandemia COVID-19 a globalizacja

Pojawienie się pandemii COVID-19 miało głębokie reperkusje dla samej struktury globalizacji, podkreślając skomplikowane współzależności, które łączą narody w skali globalnej. Szybkie rozprzestrzenienie się wirusa ujawniło słabości globalnych łańcuchów dostaw, niestabilność gospodarczą i istniejące wcześniej nierówności strukturalne (Ferdj, Benmakrelouf, 2022). Ten bezprecedensowy kryzys zdrowotny wywołał szereg zakłóceń w różnych sektorach: od opieki zdrowotnej po gospodarkę i stosunki między-

economy and international relations. The increasing interconnectedness of global economies has been put to the test, challenging the resilience of production and distribution systems on an international scale. The pandemic has also underscored the need for effective global cooperation in addressing common challenges such as vaccine research and distribution, border management, and the coordination of public health measures.

The pandemic struck a global economy already facing three challenges, which it exacerbated: 1) The challenge of increasing income inequalities at both the advanced country and developing country levels, even though globalization had lifted millions of people out of poverty in the latter. The pandemic intensified inequalities by destabilization. 2) Dangerous climate changes resulting from a relentless pursuit of growth and the intensive use of polluting fossil fuels. 3) Political upheavals in many countries, where leaders failed to anticipate changes in employment markets shaken by the outsourcing of low-value-added activities.

The exposure of globalization's vulnerabilities by the pandemic has revived arguments in favour of the slowdown of the interconnected world, the radical restructuring of value chains, and a reversal of the trend of outsourcing the production of certain sensitive goods (including pharmaceuticals). Let's examine some key indicators (IMF, 2019):

- the exports/GDP ratio: this has increased from 13.64% in 1970 to 30.6% in 2019;
- foreign Direct Investments (FDI) rose from 12.3 billion dollars in 1970 to 1622 billion in 2019 (expected to fall to 1000 billion in 2020);
- the trade openness index, importance the share of exports and imports in the global GDP, went from 27.3% in 1970 to 60.4% in 2019;
- the contribution of air transport and tourism to the global GDP increased from 500 billion dollars in 1970 to 3000 billion in 2019;

Globalization is therefore firmly established. The pandemic, which plunged the global economy into a recession, will undoubtedly cause a temporary setback in globalization indicators (Ferdj, 2021).

The regional integration of the Arab Maghreb Union

The declaration establishing the Arab Maghreb Union (UMA) was signed in Marrakech on February 17, 1989, by the heads of state of Mauritania, Libya, Tunisia, Algeria, and Morocco. The treaty came into effect on July 1, 1989. At the signing of the treaty, the member countries "agreed to coordinate, harmonize, and rationalize their policies and strategies for sustainable development in all sectors of human activities."

narodowe. Coraz ściślejsze wzajemne powiązania światowych gospodarek zostały wystawione na próbę, podważając odporność systemów produkcji i dystrybucji na skalę międzynarodową. Pandemia podkreśliła również potrzebę skutecznej globalnej współpracy w podejmowaniu wspólnych wyzwań, takich jak badania i dystrybucja szczepionek, zarządzanie granicami i koordynacja środków zdrowia publicznego.

Pandemia uderzyła w globalną gospodarkę stojącą już w obliczu trzech wyzwań, które uległy zaostrzeniu: 1) Wyzwanie związane z rosnącymi nierównościami dochodowymi zarówno na poziomie krajów rozwiniętych, jak i rozwijających się, mimo że w tych ostatnich globalizacja wydzwignęła miliony ludzi z ubóstwa. Za sprawą destabilizacji pandemia pogłębiła nierówności. 2) Niebezpieczne zmiany klimatyczne wynikające z nieustannego dążenia do wzrostu i intensywnego wykorzystywania generujących zanieczyszczenie paliw kopalnych. 3) Wstrząsy polityczne w wielu krajach, w których przywódcy nie przewidzieli zmian na rynkach pracy zachwianych przez outsourcing działalności o niskiej wartości dodanej.

Ujawnienie słabości globalizacji za sprawą pandemii ożywiło argumenty na rzecz spowolnienia połączonego świata, radykalnej restrukturyzacji łańcuchów wartości i odwrócenia trendu outsourcingu produkcji niektórych wrażliwych towarów (w tym farmaceutyków). Przyjrzyjmy się kilku kluczowym wskaźnikom (MFW, 2019):

- stosunek eksportu do PKB wzrósł z 13,64% w 1970 r. do 30,6% w 2019 r.;
- wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) wzrosła z 12,3 mld dolarów w 1970 r. do 1 622 mld w 2019 r. (oczekuje się spadku do 1 000 mld dolarów w 2020 r.);
- wskaźnik otwartości handlowej, oznaczający udział eksportu i importu w globalnym PKB, wzrósł z 27,3% w 1970 r. do 60,4% w 2019 r.;
- wkład transportu lotniczego i turystyki w globalny PKB wzrósł z 500 mld dolarów w 1970 r. do 3 000 mld dolarów w 2019 r.;

Globalizacja jest zatem mocno ugruntowana. Pandemia, która pogrążyła światową gospodarkę w recesji, niewątpliwie spowoduje tymczasowe pogorszenie wskaźników globalizacji (Ferdj, 2021).

Integracja regionalna Arabskiej Unii Maghrebu

Deklaracja ustanawiająca Arabską Unię Maghrebu (UMA) została podpisana w Marrakeszu 17 lutego 1989 r. przez głowy państw Mauretanii, Libii, Tunezji, Algierii i Maroka. Traktat ten wszedł w życie 1 lipca 1989 r. Podpisując traktat, kraje członkowskie „zgodziły się koordynować, harmonizować i racjonalizować swoją politykę i strategię na rzecz zrównoważonego rozwoju we wszystkich sektorach ludzkiej działalności”.

The Marrakech Summit was preceded by the meeting of the five heads of state in Zeralda Maghreb (Algeria) on June 10, 1988, during which it was decided to establish a committee tasked with defining the means for creating a union of the five Arab Maghreb states. The work of the Grand Commission subsequently formed the short and medium-term work program of the UMA. In addition to the treaty signing, the Marrakech Summit adopted a solemn declaration on the creation of the UMA and the Union's work program. They set the following objectives:

- strengthening the bonds of fraternity among member states and their peoples; achieving progress and well-being for their communities and defending their rights;
- the progressive achievement of free movement of people, services, goods, and capital among member states;
- adoption of a common policy in all areas. In economic matters, the common policy aims to ensure the industrial, agricultural, commercial, and social development of member states.

The organization is equipped with several bodies: a supreme council (referred to as the presidency council), the Advisory Council, the General Secretariat, the Follow-up Committee, the Meeting of Prime Ministers, the Council of Ministers of Foreign Affairs, the Specialized Ministerial Commissions, the Judicial Instance, the Maghreb University, the Maghreb Bank for Investment and Foreign Trade (BMICE). The Maghreb integration has been conceived by the Organization in the following phases:

- establishment of a free trade zone with the dismantling of all tariff and non-tariff barriers to trade among member countries;
- customs union aiming to establish a unified customs space with the adoption of a common external tariff towards the rest of the world;
- common market intended to consolidate the integration of Maghreb economies by lifting restrictions on the movement of factors of production across the national borders of member countries.

The economic characteristics and indicators for the Arab Maghreb Union

The countries of the Maghreb are geographically close but economically diverse. Algeria, the region's largest economy, is an upper-middle-income country and a major exporter of oil and gas. Heavily reliant on hydrocarbons, it faces significant macroeconomic challenges due to the decline in oil prices in 2014. Libya, also a major exporter of oil and gas and an upper-middle-income country, has

Szczyt w Marrakeszu poprzedziło spotkanie pięciu głów państw w Zeralda w Maghrebie (Algieria) 10 czerwca 1988 r., podczas którego podjęto decyzję o utworzeniu komitetu obarczonego zadaniem określenia sposobów utworzenia unii pięciu arabskich państw Maghrebu. Prace Wielkiej Komisji zaowocowały następnie stworzeniem krótko- i średnioterminowego programu prac UMA. Oprócz podpisania traktatu, na szczycie w Marrakeszu przyjęto uroczystą deklarację w sprawie utworzenia UMA i programu prac Unii. Wyznaczono następujące cele:

- wzmacnianie więzi braterstwa między państwami członkowskimi i ich narodami; osiągnięcie postępu i dobrobytu dla ich społeczności oraz ochrona ich praw;
- stopniowe osiągnięcie swobodnego przepływu osób, usług, towarów i kapitału między państwami członkowskimi;
- przyjęcie wspólnej polityki we wszystkich obszarach. W kwestiach gospodarczych wspólna polityka ma na celu zapewnienie rozwoju przemysłowego, rolnego, handlowego i społecznego państw członkowskich.

Organizacja ma kilka organów: radę najwyższą (zwaną Radą Prezydencką), Radę Konsultacyjną, Sekretariat Generalny, Komitet Monitorujący, Zgromadzenie Szefów Rządów, Radę Ministrów Spraw Zagranicznych, Wyspecjalizowane Komitety Ministerialne, Instancję Sądową, Uniwersytet Maghrebu, Bank Inwestycji i Handlu Zagranicznego Maghrebu (BMICE). Organizacja przewidziała integrację Maghrebu w następujących fazach:

- ustanowienie strefy wolnego handlu ze zniesieniem wszystkich barier taryfowych i pozataryfowych w handlu między krajami członkowskimi;
- unia celna mająca na celu ustanowienie jednolitej przestrzeni celnej z przyjęciem wspólnej zewnętrznej taryfy celnej wobec reszty świata;
- wspólny rynek mający na celu wzmocnienie integracji gospodarek Maghrebu poprzez zniesienie ograniczeń w przepływie czynników produkcji przez granice państwowe krajów członkowskich.

Charakterystyka gospodarcza i wskaźniki Arabskiej Unii Maghrebu

Kraje Maghrebu są geograficznie bliskie, ale zróżnicowane gospodarczo. Algieria, największa gospodarka regionu, jest krajem o średnich dochodach i głównym eksporterem ropy naftowej i gazu. Jako kraj w dużej mierze uzależniony od węglowodorów stoi w obliczu poważnych wyzwań makroekonomicznych związanych ze spadkiem cen ropy w 2014 r. Libia,

been in civil war since 2011. The war has led to a power vacuum and an unstable situation with severe economic and social consequences. Mauritania is a lower-middle-income country and a significant producer of iron ore. The country has experienced relatively rapid growth but must contend with the volatility of metal prices. Morocco, the second-largest economy in the region, is undergoing gradual transformation. It is an upper-middle-income country with a diversified economy. As a major regional producer of agricultural products, cars, and fertilizers, the country remains vulnerable to fluctuations in agricultural production and external demand. Finally, Tunisia is a small transitional upper-middle-income country. As a significant regional producer of electrical components, spare parts for machinery and light equipment, olive oil, and clothing, the country is seeking broad-based growth and macroeconomic stability after several domestic and external shocks.

The ranking of these countries in the World Bank's Doing Business Index for the business climate and in the World Economic Forum's Global Competitiveness Index for the quality of institutions varies significantly: Morocco and Tunisia hold relatively honourable positions, while the other countries lag behind in both areas. The Maghreb countries have made significant progress in implementing economic reforms in recent years, but providing opportunities for the entire population remains a priority for all. With a rapidly growing young population, the Maghreb region needs to accelerate its expansion by leveraging both traditional and untapped sources of growth. Growth has been too weak in the region for too long and has not contributed enough to job creation and poverty reduction. The average growth rate has been below 2.4% over the past five years, and according to projections, it is not expected to exceed 2.7% in the medium term. The average per capita GDP growth has remained around zero (Table 1). With an overall unemployment rate of 12% and 25% for youth (15 to 24 years old), the weighted population unemployment rate remains high, even compared with other parts of the Middle East and North Africa (MENA) region. There is little data on poverty and inequality, but it seems that there has been little progress on these fronts since the Arab Spring. Issues of inclusive growth, trade, and integration have been strongly raised in the broader context of the MENA region by regional actors.

będąca również głównym eksporterem ropy naftowej i gazu oraz krajem o średnich dochodach, od 2011 r. pogrążona jest w wojnie domowej. Wojna doprowadziła do próżni władzy i niestabilnej sytuacji z poważnymi konsekwencjami gospodarczymi i społecznymi. Mauretania jest krajem o dochodach na poziomie średnim lub niskim i znaczącym producentem rudy żelaza. Kraj ten doświadczył stosunkowo szybkiego wzrostu, ale musi zmagać się ze zmiennością cen metali. Maroko, druga co do wielkości gospodarka w regionie, przechodzi stopniową transformację. Jest to kraj o średnich dochodach i zróżnicowanej gospodarce. Jako główny regionalny producent produktów rolnych, samochodów i nawozów, kraj ten pozostaje podatny na wahania produkcji rolnej i popytu zewnętrznego. Tunezja jest małym krajem o przejściowo średnio-wysokich dochodach. Jako znaczący regionalny producent komponentów elektrycznych, części zamiennych do maszyn i lekkiego sprzętu, oliwy z oliwek i odzieży, kraj ten, po kilku wstrząsach krajowych i zewnętrznych, dąży do szeroko zakrojonego wzrostu i stabilności makroekonomicznej.

Ranking tych krajów w indeksie Doing Business Banku Światowego dla klimatu biznesowego oraz w globalnym indeksie konkurencyjności Światowego Forum Ekonomicznego dla jakości instytucji znacznie się różni: Maroko i Tunezja zajmują stosunkowo zaszczytne pozycje, podczas gdy inne kraje pozostają w tyle w obu obszarach. Kraje Maghrebu poczyniły w ostatnich latach znaczne postępy we wdrażaniu reform gospodarczych, ale zapewnienie możliwości całej populacji pozostaje priorytetem dla wszystkich. Obdarzony szybko rosnącą młodą populacją region Maghrebu musi przyspieszyć swoją ekspansję, wykorzystując zarówno tradycyjne, jak i niewykorzystane dotąd źródła wzrostu. Wzrost w regionie zbyt długi czas był zbyt słaby i nie przyczynił się w wystarczającym stopniu do tworzenia miejsc pracy i redukcji ubóstwa. Średnia stopa wzrostu wynosiła poniżej 2,4% w ciągu ostatnich pięciu lat i zgodnie z prognozami nie oczekuje się, że przekroczy 2,7% w perspektywie średnioterminowej. Średni wzrost PKB na mieszkańca utrzymywał się w okolicach zera (Tabela 1). Przy ogólnej stopie bezrobocia wynoszącej 12% i 25% dla młodzieży (wiek od 15 do 24 lat), ważona stopa bezrobocia ludności pozostaje wysoka nawet w porównaniu z innymi częściami regionu Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej (MENA). Istnieje niewiele danych na temat ubóstwa i nierówności, ale wydaje się, że od czasu Arabskiej Wiosny nastąpił niewielki postęp w tym zakresie. Kwestie wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu, handlu i integracji zostały mocno podniesione w szerszym kontekście regionu MENA przez podmioty regionalne.

Table 1. Key Economic Indicators for the Maghreb Region**Tabela 1.** Kluczowe wskaźniki gospodarcze regionu Maghrebu

Region / Region	Unit / Jednostka	Year / Rok	Algeria / Algieria	Libya / Libia	Mauritania / Mauretania	Morocco / Maroko	Tunisia / Tunezja	Maghreb Region / Region Maghreb
Region / Region								
Area / Obszar	Millions Km ² / Mln km ²	2017	2,4	1,8	1	0,4	0,2	5,8
Population / Populacja	Millions / Miliony	2017	41,5	6,4	3,9	34,9	11,3	98,1
Unemployment / Bezrobocie	Percentage / Procent	Recent	10,4	18,7	22,8	10,6	16	11,7
Youth unemployment / Bezrobocie wśród młodzieży	Percentage / Procent	Recent	24,9	45,2	16,7	29,3	36,8	25,2
Poverty / Ubóstwo	Percentage / Procent	Recent	22,1	...	8,4	...
Gini inequality / Wsółczynnik Nierówności Giniego	Index / Indeks	Recent	32,4	...	35,8	...
Economy / Gospodarka								
Nominal GDP / Nominalny PKB	Billions \$ / MLD USD	2017	175,5	33,3	5	110,7	39,9	364,4
GDP per capita / PKB na mieszkańca	\$ / USD	2017	4.292	4.859	1.318	3.151	3.496	3.714
Real growth / Realny wzrost	Percentage / Procent	2013-2017	3,1	-7,9	3,5	3,4	1,7	2,4
Growth in GDP per capita	Percentage / Procent	2013-2017	1	-8,5	1,1	2,3	0,4	0,7
Inflation / Inflacja	Percentage / Procent	2013-2017	4,6	12	2,4	1,3	4,8	5,6
Budget deficit / Deficyt budżetowy	GDP Percentage / Procent PKB	2013-2017	-7,9	-70,2	-1,9	-4,3	-5,6	-7,4
Current account / Rachunek bieżący	GDP Percentage / Procent PKB	2013-2017	-10	-30,3	-19,6	-4,8	-8,8	9,1
balance public debt / saldo długu publicznego	GDP Percentage / Procent PKB	2013-2017	12,5	n.d.	85,2	63,3	57,6	23,3
Exports / Eksport	GDP Percentage	2013-2017	25,5	n.d.	38,7	32,6	43,2	30,2

Region / Region	Unit / Jednostka	Year / Rok	Algeria / Algieria	Libya / Libia	Mauritania / Mauretania	Morocco / Maroko	Tunisia / Tunezja	Maghreb Region / Region Maghreb
Politics / Polityka								
Doing Business	Rank (1-190) / Ranga (1-190)	2018	166	185	150	69	88	n.d.
Institutions (WEF - World Economic Forum) / Instytucje (WEF - Światowe Forum Ekonomiczne)	Rank 1-7 (mile) / Ranga 1-7 (mila)	2017	3,6	...	2,9	4,2	3,8	n.d.
Number of IMF agreements / Liczba umów z MFW	Since joining / Od momentu dołączenia	2018	4	...	15	19	10	48
Current IMF agreement / Obecna umowa z MFW		2018	None / Brak	None / Brak	FEC	LPL	MEDC	n.d.

Source: IMF (2018), Economic Integration of the Maghreb: an Untapped Source of Growth.

Źródło: MFW (2018), Integracja gospodarcza Maghrebu: niewykorzystane źródło wzrostu.

Maghreb integration can play a crucial role in a strategy aimed at fostering stronger growth in the region. Various estimates suggest that regional integration could, in the long term, contribute to increasing growth by an average of one percentage point in each Maghreb country. Economic development undoubtedly relies primarily on robust national policies, but integration could lead to a doubling of intra-regional trade, supporting growth and increasing employment.

According to the IMF, intra-Maghreb trade accounts for less than 5% of the total trade of Maghreb countries. This figure is in stark contrast to intra-regional trade in Africa (15%), Latin America (18%), Asia (51%), North America (54%), and Europe (70%), making it the least integrated region globally. The reasons for this low integration are complex and numerous, including restrictive trade and investment policies, significant tariff and non-tariff trade barriers, inadequate regional economic and financial infrastructure, and geopolitical considerations. Additionally, the traditional trade orientation towards Europe, recent attempts to diversify towards sub-Saharan Africa, and more recently, China's emergence as an export market for the Maghreb, have diminished the interest of Maghreb countries in strengthening intra-regional

Integracja Maghrebu może odegrać kluczową rolę w strategii mającej na celu wspieranie silniejszego wzrostu w regionie. Różne szacunki sugerują, że integracja regionalna mogłaby w dłuższej perspektywie przyczynić się do zwiększenia wzrostu gospodarczego średnio o jeden punkt procentowy w każdym kraju Maghrebu. Rozwój gospodarczy niewątpliwie zależy przede wszystkim od solidnej polityki krajowej, ale integracja mogłaby doprowadzić do podwojenia handlu w obrębie regionu, wspierając wzrost i zwiększając zatrudnienie.

Według MFW handel w obrębie Maghrebu stanowi mniej niż 5% całkowitej wymiany handlowej krajów Maghrebu. Liczba ta wyraźnie kontrastuje z handlem wewnątrzregionalnym w Afryce (15%), Ameryce Łacińskiej (18%), Azji (51%), Ameryce Północnej (54%) i Europie (70%), co czyni region najmniej zintegrowanym na świecie. Przyczyny niskiej integracji są złożone i liczne, obejmując restrykcyjną politykę handlową i inwestycyjną, znaczące bariery taryfowe i pozataryfowe w handlu, nieodpowiednią regionalną infrastrukturę gospodarczą i finansową oraz względy geopolityczne. Ponadto tradycyjna orientacja handlowa na Europę, niedawne próby dywersyfikacji w kierunku Afryki Subsaharyjskiej, a ostatnio pojawienie się Chin jako rynku eksportowego dla Maghrebu, zmniejszają

integration (Bessaha, 2021). Let's examine in detail the obstacles to an intensification of Maghreb regional integration. In this regard, a study by the IMF (2018) on this issue cites the following:

- a general slowdown in the international opening process due, among other things, to weak global growth, a decline in investments, the saturation of global value chains, and a certain retreat to national spaces;
- the predominance of the region's countries' trade relations with Europe, due to historical factors, the persistence of commodity trade, and the association process with Europe;
- weak bilateral FDI due to the limited structural capacities of the different Maghreb countries to host high value-added activities;
- low financial integration, reflecting different levels of development in the financial sectors (not always benefiting small and medium-sized enterprise networks) and the absence of regional-sized financial groups;
- uneven development of information and communication technologies involving different economic progress rates.

The Pandemic COVID-19 and Regional Integration of Maghreb Countries

The onset of the COVID-19 pandemic has triggered significant repercussions across the entire regional economic landscape in the Maghreb, testing the resilience of the economies in the region. The Maghreb, encompassing Algeria, Tunisia, Morocco, Libya, and Mauritania, has faced multifaceted challenges affecting various sectors, ranging from public health to the economy, and encompassing social and political systems. Economically, the pandemic has had profound consequences. Lockdown measures and travel restrictions led to major disruptions in supply chains, impacting the trade, production, and tourism sectors. The global decrease in demand and job losses exacerbated pre-existing economic challenges in the region. Maghreb economies also faced financial pressures, particularly due to reduced revenues from international trade and a decline in foreign investments. The countries in the region had to mobilize resources to strengthen their healthcare systems and implement economic support measures to cope with the impacts of the health crisis. The labour sector underwent significant transformations as well, with job losses, disruptions in labour markets, and changes in working patterns, accentuating existing social and economic inequalities. Furthermore, the

szły zainteresowanie krajów Maghrebu wzmocnieniem integracji wewnątrzregionalnej (Bessaha, 2021). Przeanalizujemy szczegółowo przeszkody na drodze do intensyfikacji integracji regionalnej Maghrebu. W tym zakresie badanie MFW (2018) dotyczące tej tematyki przytacza następujące informacje:

- ogólne spowolnienie procesu międzynarodowego otwarcia spowodowane m.in. słabym globalnym wzrostem, spadkiem inwestycji, nasyceniem globalnych łańcuchów wartości i wycofaniem się do przestrzeni krajowych;
- przewaga relacji handlowych krajów regionu z Europą wynikająca z czynników historycznych, utrzymywania się obrotu towarowego i procesu stowarzyszania się z Europą;
- słabe dwustronne BIZ ze względu na ograniczone zdolności strukturalne różnych krajów Maghrebu do prowadzenia działalności o wysokiej wartości dodanej;
- niski poziom integracji finansowej, odzwierciedlający różne poziomy rozwoju sektorów finansowych (nie zawsze z korzyścią dla sieci małych i średnich przedsiębiorstw) oraz brak regionalnych grup finansowych;
- nierównomierny rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych przy różnym tempie postępu gospodarczego.

Pandemia COVID-19 i integracja regionalna krajów Maghrebu

Wybuch pandemii COVID-19 wywołał znaczące reperkusje w całym regionalnym krajobrazie gospodarczym Maghrebu, testując odporność gospodarek w regionie. Obejmujący Algierię, Tunezję, Maroko, Libię i Mauretanię Maghreb stanął w obliczu wieloaspektowych wyzwań dotyczących różnych sektorów, od zdrowia publicznego po gospodarkę, oraz obejmujących systemy społeczne i polityczne. Z ekonomicznego punktu widzenia pandemia miała poważne konsekwencje. Blokady i ograniczenia w podróżowaniu doprowadziły do poważnych zakłóceń w łańcuchach dostaw, wpływając na sektor handlu, produkcję i turystykę. Globalny spadek popytu i utrata miejsc pracy zaostrzyły wyzwania gospodarcze istniejące już wcześniej w regionie. Gospodarki Maghrebu stanęły również w obliczu presji finansowej, w szczególności z powodu niższych przychodów z handlu międzynarodowego i spadku inwestycji zagranicznych. Kraje w regionie musiały zmobilizować zasoby w celu wzmocnienia swoich systemów opieki zdrowotnej i wdrożenia środków wsparcia gospodarczego, aby poradzić sobie ze skutkami kryzysu zdrowotnego. Sektor pracy również podlegał znaczącym transformacjom, obejmującym utratę miejsc pracy, zakłócenia na rynkach pracy i zmiany w modelach pracy, co podkreśliło ist-

health crisis highlighted the need for strengthened regional cooperation to address common challenges. Maghreb countries were compelled to collaborate on issues such as border management, coordination of health policies, and facilitation of economic exchanges.

All four countries experienced their first case of Covid-19 contagion in early March 2020 and subsequently closed many non-essential activities and borders, limited non-essential population movements, implemented curfews, and banned gatherings. The four countries reopened their economies and eased restrictive measures in late May/early June. The much-feared second wave hit the Maghreb in September/October 2020, causing additional human casualties and economic and financial damage.

The governments of the four countries adopted emergency plans aimed at protecting citizens' health, supporting populations, especially the most vulnerable, preserving employment, and providing liquidity to businesses affected by the closure of many sectors. In addition to creating specific funds to manage the pandemic (emergency fund in Mauritania and special fund in Morocco), emergency plans include generally similar measures at the:

- budgetary level (deferral of payments of certain taxes, tax and customs duty relief, subsidies for vulnerable populations, additional health expenses, increased external debt ceilings);
- monetary level (reduction of benchmark interest rates and reserve requirements, 1-month open market operations, extension of repayment deadlines for certain loans without provisioning, reduction of discounts on government securities eligible for refinancing);
- macro-prudential level (relaxation of certain financial strength ratios);
- mitigation of stock market volatility (downward revision of maximum variation thresholds applicable to publicly traded financial instruments – Morocco);
- exchange rate policy in the form of nominal rate depreciation (Algeria) and an expansion of the nominal exchange rate fluctuation range (Morocco);
- balance of payments (rationalization of imports for all four Maghreb countries).

Regarding support for economic activity, the envisaged measures vary, including a genuine budgetary stimulus program (Algeria – \$583 million), the creation of an investment fund (Tunisia – \$220 million), and a guarantee fund (without disbursement of fresh funds in Morocco, totalling \$13 billion). Except for Algeria, the other three countries sought financial support from the IMF, which disbursed \$3 billion to Morocco under the Precautionary and Liquidity Line, \$745 million to Tunisia under the Emergency Assistance Framework,

niejące nierówności społeczne i gospodarcze. Ponadto kryzys zdrowotny uwypuklił potrzebę wzmocnienia współpracy regionalnej w celu sprostania wspólnym wyzwaniom. Kraje Maghrebu zostały zmuszone do współpracy w kwestiach takich jak zarządzanie granicami, koordynacja polityki zdrowotnej i ułatwianie wymiany gospodarczej.

Wszystkie cztery kraje doświadczyły pierwszego przypadku zarażenia Covid-19 na początku marca 2020 r., a następnie zamknęły wiele działań niezbędnych działaniami niezbędnymi oraz granic, ograniczyły nieuznane za niezbędne ruchy ludności, wprowadziły godziny policyjne i zakazały zgromadzeń. Cztery kraje ponownie otworzyły swoje gospodarki i złagodziły środki restrykcyjne na przełomie maja i czerwca. Budząca wiele obaw druga fala uderzyła w Maghreb na przełomie września i października 2020 r., powodując dodatkowe ofiary w ludziach oraz szkody gospodarcze i finansowe.

Rządy czterech krajów przyjęły plany awaryjne mające na celu ochronę zdrowia obywateli, wsparcie ludności, a zwłaszcza osób najbardziej zagrożonych, utrzymanie zatrudnienia i zapewnienie płynności przedsiębiorstwom dotkniętym zamknięciem wielu sektorów. Oprócz tworzenia specjalnych funduszy do zarządzania pandemią (fundusz kryzysowy w Mauretanii i specjalny fundusz w Maroku), plany kryzysowe obejmują ogólnie podobne środki na poziomie krajowym:

- poziom budżetowy (odroczenie płatności niektórych podatków, ulgi podatkowe i celne, dotacje dla zagrożonych grup społecznych, dodatkowe koszty opieki zdrowotnej, podwyższone pułapy zadłużenia zagranicznego);
- poziom walutowy (obniżenie referencyjnych stóp procentowych i rezerw obowiązkowych, 1-miesięczne operacje otwartego rynku, wydłużenie terminów spłaty niektórych kredytów bez tworzenia rezerw, zmniejszenie dyskonta od rządowych papierów wartościowych kwalifikujących się do refinansowania);
- poziom makroostrożnościowy (złagodzenie niektórych wskaźników siły finansowej);
- ograniczenie zmienności na rynku akcji (obniżenie maksymalnych progów zmienności mających zastosowanie do instrumentów finansowych będących przedmiotem publicznego obrotu – Maroko);
- polityka kursowa w postaci deprecjacji kursu nominalnego (Algeria) i rozszerzenia zakresu wahań kursu nominalnego (Maroko);
- bilans płatniczy (racjonalizacja importu dla wszystkich czterech krajów Maghrebu).

Jeśli chodzi o wsparcie działalności gospodarczej, przewidziano różne środki, w tym prawdziwy program bodźców budżetowych (Algeria: 583 mln USD), utworzenie funduszu inwestycyjnego (Tunezja: 220 mln USD) oraz funduszu gwarancyjnego (bez wypła-

and \$130 million to Mauritania under the Emergency Assistance Framework, accompanied by a debt service suspension of \$95 million.

Algerian perspective in the regional economy

Algeria, as a major oil-exporting country in the region, had to face an additional severe oil shock that led to a drop in demand and oil prices, exacerbating imbalances. Seven months later, the second wave of the pandemic once again put pressure on scarce public resources, worsened economic damages, and fully exposed the vulnerabilities of the region's economies (Ferdj, Djeflat, 2024a). In this uncertain and challenging environment, authorities had to strike a balance between short-term priorities (continuing to protect public health, mitigating income losses for populations, preserving employment where possible, and providing liquidity to businesses with credible business plans) and medium-term imperatives to restore budgetary flexibility, address structural vulnerabilities, and increase productivity by investing public funds in promising sectors (green and digital). Undoubtedly, each country needed to demonstrate long-term vision and explore the possibility of reactivating the process of external economic integration, adopting a concentric circles approach, starting with neighbouring countries, then the continent, and finally the global arena, to intensify trade, create new sources of growth, and protect against future shocks (Bessaha, 2021).

The Algerian economy relies primarily on hydrocarbons and public investment for its growth. The effects of the economic crisis caused by COVID-19 on oil prices allows it to be used as an instrumental variable to understand the impact on the economy without the risk of error due to the significant share of hydrocarbons in exports (98%), fiscal revenues (60%), and GDP (19%). Among all commodities listed on the stock market, oil is the one most affected by the COVID-19 impact (United Nations, June 2020).

In Algeria, weakening GDP growth (1% in 2019 compared to 1.4% in 2018) has already been explained by the negative trend in hydrocarbon production and prices, as well as the limited diversification of the Algerian economy. A slowdown in growth has been recorded even in non-hydrocarbon sectors, with non-hydrocarbon growth decreasing from 3.3% in 2018 to 2.6% in 2019. Figure 1 below illustrates a clear decline since 2012, reaching negative territory in 2019.

ty nowych środków w Maroku, łącznie 13 mld USD). Z wyjątkiem Algierii, pozostałe trzy kraje zwróciły się o wsparcie finansowe do MFW, który wypłacił 3 mld USD Maroku w ramach linii ostrożnościowej i płynnościowej, 745 mln USD Tunezji w ramach pomocy nadzwyczajnej i 130 mln USD Mauretanii w ramach pomocy nadzwyczajnej, wraz z zawieszeniem obsługi zadłużenia w wysokości 95 mln USD.

Perspektywa Algierii w gospodarce regionalnej

Jako główny kraj eksportujący ropę naftową w regionie Algieria musiała stawić czoła dodatkowemu poważnemu szokowi naftowemu, który doprowadził do spadku popytu i cen ropy, pogłębiając nierównowagę. Siedem miesięcy później druga fala pandemii ponownie wywarła presję na ograniczone zasoby publiczne, pogorszyła szkody gospodarcze i w pełni ujawniła słabości gospodarek regionu (Ferdj, Djeflat, 2024a). W tak niepewnym i pełnym wyzwań otoczeniu władze musiały znaleźć równowagę między krótkoterminowymi priorytetami (dalsza ochrona zdrowia publicznego, łagodzenie skutków utraty dochodów przez ludność, utrzymanie zatrudnienia tam, gdzie to możliwe, oraz zapewnienie płynności przedsiębiorstwom posiadającym wiarygodne biznesplany) a średnioterminowymi imperatywami przywrócenia elastyczności budżetowej, zaradzenia słabościom strukturalnym i zwiększenia produktywności poprzez inwestowanie funduszy publicznych w obiecujące sektory (ekologiczny i cyfrowy). Nie ma wątpliwości, że każdy kraj musiał wykazać się długoterminową wizją i zbadać możliwość reaktywacji procesu zewnętrznej integracji gospodarczej, przyjmując podejście koncentrycznych kręgów, poczynawszy od krajów sąsiednich, następnie kontynentu, a na końcu areny globalnej, w celu intensyfikacji handlu, stworzenia nowych źródeł wzrostu i ochrony przed przyszłymi wstrząsami (Bessaha, 2021).

Algierska gospodarka opiera swój wzrost głównie na węglowodorach i inwestycjach publicznych. Wpływ kryzysu gospodarczego spowodowanego przez COVID-19 na ceny ropy naftowej pozwala na wykorzystanie jej jako zmiennej instrumentalnej w celu zrozumienia wpływu na gospodarkę bez ryzyka błędu ze względu na znaczny udział węglowodorów w eksporcie (98%), dochodach fiskalnych (60%) i PKB (19%). Spośród wszystkich towarów notowanych na giełdzie, ropa naftowa najbardziej odczuła skutki COVID-19 (Organizacja Narodów Zjednoczonych, czerwiec 2020 r.).

W Algierii słabnący wzrost PKB (1% w 2019 r. w porównaniu do 1,4% w 2018 r.) został już wyjaśniony negatywnym trendem w produkcji i cenach węglowodorów, a także ograniczoną dywersyfikacją algierskiej gospodarki. Spowolnienie wzrostu odnotowano

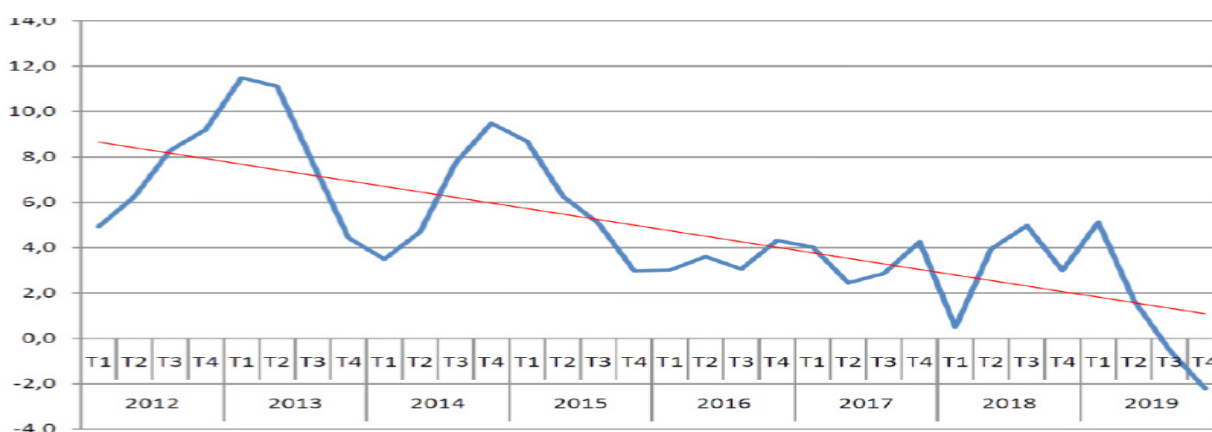

Figure 1. Evolution of the Growth Rate (%) (2012-2019) in Algeria

Rysunek 1. Ewolucja stopy wzrostu (%) (2012-2019) w Algierii

Source: National Office of Statistics in Algeria (ONS, 2019).

Źródło: Krajowy Urząd Statystyczny w Algierii (ONS, 2019).

At the sectoral level (Figure 2), the most important sectors for the Algerian economy are hydrocarbons (19% of GDP), agriculture and trade (each 12% of GDP), and construction, public works, and transport (each 11%), with a relatively low contribution from industry to GDP (6%). The sectoral distribution of GDP is summarized in the following figure.

nawet w sektorach niezwiązanych z węglowodorami, przy czym wzrost niezwiązany z węglowodorami spadł z 3,3% w 2018 r. do 2,6% w 2019 r. Poniższy Rysunek 1 ilustruje wyraźny spadek od 2012 r., który w 2019 r. osiągnął wartość ujemną.

Na poziomie sektorowym (Rysunek 2) najważniejszymi sektorami algierskiej gospodarki są węglowo-

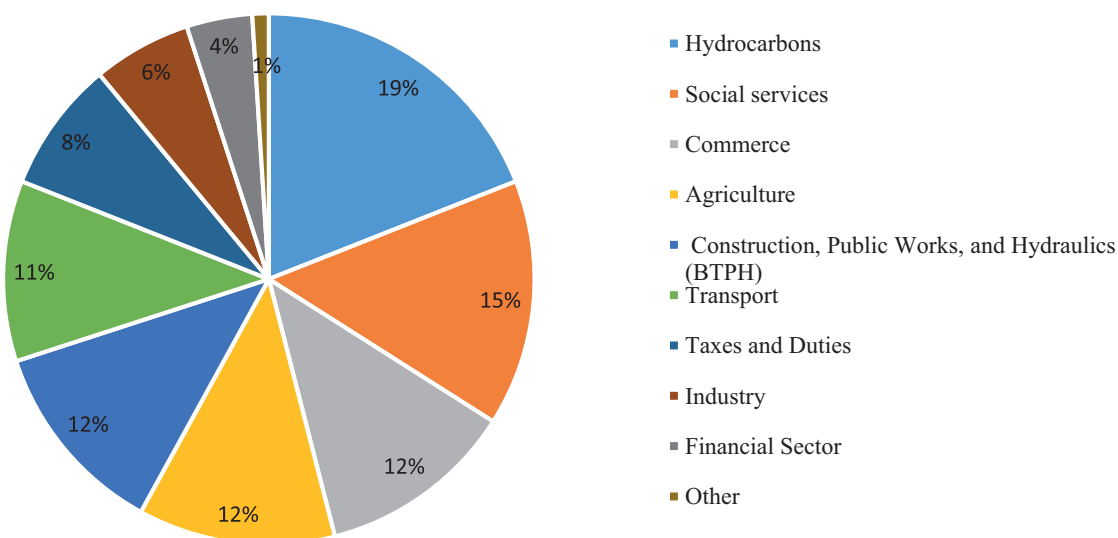

Figure 2. Sectoral Distribution of GDP 2019 in Algeria

Rysunek 2. Sektorowy rozkład PKB w Algierii w 2019 r.

Source: National Office of Statistics in Algeria (ONS, 2019).

Źródło: Krajowy Urząd Statystyczny w Algierii (ONS, 2019).

The Algerian economy, heavily dominated by oil, is weakly integrated into the global economy, as highlighted by the following data:

- the country receives approximately 1 billion dollars in foreign direct investment (FDI), an insignificant amount for a country the size of Algeria;

dory (19% PKB), rolnictwo i handel (po 12% PKB) oraz budownictwo, roboty publiczne i transport (po 11%), przy stosunkowo niskim wkładzie przemysłu w PKB (6%). Sektorowy rozkład PKB został podsumowany na poniższym wykresie.

Silnie zdominowana przez ropę naftową gospodarka Algierii jest słabo zintegrowana z gospodarką świa-

- portfolio investments are non-existent due to the weakness of securities markets;
- integration into the international financial system lags behind other developing countries;
- adherence to the provisions of Article VIII of the IMF statutes, which generally signifies full liberalization of the current account, is diluted due to unjustifiable restrictions on international transfers;
- the country's trade performance is also below that of other regions: the relative importance of oil exports continues to decline, while the share of non-oil exports stagnates. Consequently, Algeria's share in the global export market is insignificant as of 2019 (ranked 119th);
- tariff protection is at 13.8%, a very high level due to numerous restrictions (147th in the world);
- internet access rate (47.6% of the population in 2019 according to the ITU) remains average compared to international standards.

The health and oil shocks of March 2020 plunged an already imbalanced economy into a recession. A projection for the end of 2020 reveals the following key macroeconomic indicators:

- extremely deteriorated public finances (overall deficit of 15.3% of GDP) and external accounts (deficit of 16.3% of GDP);
- declining growth trend since 2014, with a significant contraction of 5.5%;
- very high unemployment, expected to soar affecting approximately 5 million people due to numerous business closures caused by the pandemic;
- continued deterioration of international foreign exchange reserves to around 43.8 billion dollars;

Economic reforms to strengthen regional integration in the Maghreb countries

Economic reforms aimed at enhancing regional integration in the Maghreb countries are at the forefront of priorities to promote economic growth, stability, and sustainable development in this region. However, despite these advantages, the region continues to face various challenges, including high unemployment rates, economic disparities among countries, as well as trade barriers and obstacles to the movement of people and goods.

In this context, economic reforms are crucial to invigorate regional integration and fully exploit

tową, co podkreślają poniższe dane:

- kraj ten otrzymuje około 1 miliarda dolarów bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ), co jest niewielką kwotą w kraju wielkości Algierii;
- inwestycje portfelowe nie istnieją ze względu na słabość rynków papierów wartościowych;
- integracja z międzynarodowym systemem finansowym pozostaje w tyle za innymi krajami rozwijającymi się;
- przestrzeganie postanowień art. VIII statutu MFW, które zasadniczo oznacza pełną liberalizację rachunku bieżącego, jest osłabione z powodu nieuzasadnionych ograniczeń dotyczących transferów międzynarodowych;
- wyniki handlowe kraju są również niższe niż w innych regionach: względne znaczenie eksportu ropy naftowej nadal spada przy jednoczesnej stagnacji udziału eksportu produktów innych niż ropa naftowa. W rezultacie udział Algierii w globalnym rynku eksportowym od 2019 r. pozostaje nieznaczny (119. miejsce);
- ochrona taryfowa wynosi 13,8%, co jest bardzo wysokim poziomem ze względu na liczne ograniczenia (147. miejsce na świecie).
- wskaźnik dostępu do Internetu (47,6% populacji w 2019 r. według ITU) pozostaje średni w porównaniu ze standardami międzynarodowymi;

Szoki zdrowotne i naftowe z marca 2020 r. pogrążyły i tak już nie zrównoważoną gospodarkę w recesji. Prognoza na koniec 2020 r. pokazuje następujące kluczowe wskaźniki makroekonomiczne:

- skrajne pogorszenie stanu finansów publicznych (ogólny deficyt w wysokości 15,3% PKB) i rachunków zewnętrznych (deficyt w wysokości 16,3% PKB);
- spadkowy trend wzrostu od 2014 r. ze znacznym spadkiem o 5,5%;
- oczekuje się, że bardzo wysokie bezrobocie dotknie około 5 milionów osób wskutek zamknięcia licznych firm z powodu pandemii;
- dalszy spadek poziomu międzynarodowych rezerw walutowych do około 43,8 mld dolarów.

Reformy gospodarcze mające na celu wzmocnienie integracji regionalnej w krajach Maghrebu

Reformy gospodarcze zmierzające do zwiększenia integracji regionalnej w krajach Maghrebu są w czołówce priorytetów mających na celu promowanie wzrostu gospodarczego, stabilności i zrównoważonego rozwoju w tym regionie. Pomimo tych zalet region nadal stoi jednak przed różnymi wyzwaniami, takimi jak wysokie stopy bezrobocia, różnice gospodarcze między krajami, a także bariery handlowe i przeszkody

the economic potential of the Maghreb. These reforms can encompass a wide range of measures, such as harmonizing economic and trade policies, promoting cross-border investments, facilitating trade, modernizing regional infrastructure, as well as enhancing cooperation in key areas such as energy, transportation, and information technology.

Additionally, economic reforms should also aim to improve the business climate, encourage innovation and entrepreneurship (Ferdj, 2024), and strengthen institutional capacities and economic governance in the Maghreb countries (Djeflat, Cummings, 2012). A coordinated and concerted approach among governments, regional institutions, and private sector stakeholders is essential to ensure the success of these reforms and promote closer and mutually beneficial regional integration in the Maghreb. To place intra-regional trade at the centre of public policies in each country of the region, the required reforms are as follows:

- easing constraints on international trade, similar to the Algeria-Tunisia trade agreement of 2010, under which the two countries commit to exempting a certain number of products (of Tunisian and Algerian origin) from all customs duties, taxes, and similar charges upon entry into their respective national territories;
- facilitating intra-regional investment;
- reactivating policies to connect major infrastructure networks that facilitate production and trade;
- improving the business environment in a coordinated manner;
- coordinating approaches to integrate global value chains;

Conclusions

In this work, we were able to conclude that globalization refers to a process of openness and interdependence among different countries through commercial exchanges and production. It is within the framework of this process that regionalization has emerged and developed. In a global economic context marked by a process of global integration amplified by the spectacular development of information and communication technologies, the pandemic will undoubtedly redirect but not halt this trajectory. A network of commercial, financial, and investment flows has woven across various regions of the world, paving the way for numerous regional agreements. Indeed, to attract foreign direct investments (FDI) and integrate into segments of global production,

dy w przepływie osób i towarów.

W tym kontekście reformy gospodarcze mają kluczowe znaczenie dla ożywienia integracji regionalnej i pełnego wykorzystania potencjału gospodarczego Maghrebu. Reformy te mogą obejmować szeroki zakres środków, takich jak harmonizacja polityki gospodarczej i handlowej, promowanie inwestycji transgranicznych, ułatwianie handlu, modernizacja infrastruktury regionalnej, a także zacieśnianie współpracy w kluczowych obszarach, takich jak energia, transport i technologie informacyjne.

Ponadto reformy gospodarcze powinny również mieć na celu poprawę klimatu biznesowego, zachęcanie do innowacji i przedsiębiorczości (Ferdj, 2024) oraz wzmocnienie zdolności instytucjonalnych i zarządzania gospodarczego w krajach Maghrebu (Djeflat, Cummings, 2012). Skoordynowane i spójne podejście rządów, instytucji regionalnych i interesariuszy z sektora prywatnego jest niezbędne, aby zapewnić powodzenie tych reform oraz promować ściślejszą i wzajemnie korzystną integrację regionalną w Maghrebie. Aby umieścić handel wewnątrzregionalny w centrum polityki publicznej w każdym kraju regionu, wymagane są następujące reformy:

- złagodzenie ograniczeń w handlu międzynarodowym, podobnie jak w przypadku umowy handlowej między Algierią a Tunezją z 2010 r., na mocy której oba kraje zobowiązały się do zwolnienia pewnej liczby produktów (pochodzących z Tunezji i Algierii) ze wszystkich ceł, podatków i podobnych opłat przy wjeździe na ich terytoria krajowe;
- ułatwianie inwestycji wewnątrzregionalnych;
- reaktywacja polityki mającej na celu połączenie głównych sieci infrastruktury, które ułatwiają produkcję i handel;
- poprawa otoczenia biznesowego w skoordynowany sposób;
- koordynacja podejść do integracji globalnych łańcuchów wartości.

Wnioski

W tej pracy mogliśmy stwierdzić, że globalizacja odnosi się do procesu otwartości i współzależności między różnymi krajami poprzez wymianę handlową i produkcję. To właśnie w ramach tego procesu pojawiła się i rozwinęła regionalizacja. W globalnym kontekście gospodarczym, charakteryzującym się procesem globalnej integracji wzmocnionym przez spektakularny rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych, pandemia niewątpliwie przekieruje, ale nie zatrzyma jego trajektorii. Sieć przepływów handlowych, finansowych i inwestycyjnych oplotła różne regiony świata, torując drogę licznym porozumieniom regionalnym. Powstały wzajemne połączenia między

regions have become interconnected. In this sense, regional integration forms a first concentric circle to participate in the global trade of goods and services and attract certain international investments to broaden the foundations of economic growth and generate employment.

The COVID-19 pandemic has presented significant challenges for elements of the regional economic landscape in the Maghreb. These challenges include disruptions to supply chains, a decrease in external demand, a contraction of foreign investments, and pressures on public finances. Furthermore, the health crisis has exacerbated socio-economic inequalities and highlighted deficiencies in healthcare and social protection systems in the region. To address these challenges, enhanced regional cooperation, coordinated economic policies, and investments in healthcare infrastructure and resilience capacities are necessary (Ferdj, 2021). It is also crucial to adopt measures to stimulate inclusive and sustainable economic recovery while ensuring a transition towards more diversified and resilient economies to future shocks. Lastly, a collective and coordinated response is essential to overcome the pandemic's challenges and build a more prosperous and resilient future for the Maghreb region. The COVID-19 pandemic has had a profound impact on the economic landscape of the Maghreb, emphasizing the need for a coordinated regional approach to mitigate adverse effects and foster a sustainable recovery. The economic, social, and health challenges require regional stakeholders to proactively adapt to promote stability and resilience in the face of future.

In conclusion, for the Maghreb countries to integrate their economies, they should reduce barriers to trade and investment, and connect their infrastructure networks. They should focus their efforts on liberalizing trade in goods and services, as well as financial and labour markets. The gradual removal of barriers to intra-regional trade, the construction of regional infrastructure, and the improvement of the business environment would stimulate trade within the Maghreb and further integrate global value chains.

regionami, mające na celu przyciągnięcie bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) i integrację z segmentami globalnej produkcji. W tym sensie integracja regionalna tworzy pierwszy koncentryczny krąg dla uczestnictwa w globalnym handlu towarami i usługami oraz przyciągnięcia pewnych międzynarodowych inwestycji w celu poszerzenia podstaw wzrostu gospodarczego i generowania zatrudnienia.

Pandemia COVID-19 przyniosła poważne wyzwania dla elementów regionalnego krajobrazu gospodarczego w Maghrebie. Wyzwania te obejmują zakłócenia w łańcuchach dostaw, spadek popytu zewnętrznego, ograniczenie inwestycji zagranicznych i presję na finanse publiczne. Co więcej, kryzys zdrowotny pogłębił nierówności społeczno-ekonomiczne i uwypuklił braki w systemach opieki zdrowotnej i ochrony socjalnej w regionie. Aby sprostać tym wyzwaniom, konieczna jest wzmocniona współpraca regionalna, skoordynowana polityka gospodarcza oraz inwestycje w infrastrukturę opieki zdrowotnej i potencjał odporności (Ferdj, 2021). Kluczowe jest również przyjęcie środków stymulujących zrównoważone, sprzyjające włączeniu społecznemu ożywienie gospodarcze, przy jednoczesnym zapewnieniu przejścia w kierunku gospodarek bardziej zróżnicowanych i odporniejszych na przyszłe wstrząsy. Wreszcie, zbiorowa i skoordynowana reakcja jest niezbędna do przezwyciężenia wyzwań związanych z pandemią i zbudowania dla regionu Maghrebu dostatniejszej i odporniejszej przyszłości. Pandemia COVID-19 wywarła głęboki wpływ na krajobraz gospodarczy Maghrebu, podkreślając potrzebę skoordynowanego podejścia regionalnego w celu złagodzenia negatywnych skutków i wspierania trwałej odbudowy. Wyzwania gospodarcze, społeczne i zdrowotne wymagają od regionalnych interesariuszy proaktywnego dostosowania się w celu promowania przyszłej stabilności i odporności.

Podsumowując, aby kraje Maghrebu mogły zintegrować swoje gospodarki, powinny zmniejszyć bariery w handlu i inwestycjach oraz połączyć swoje sieci infrastrukturalne. Powinny skoncentrować wysiłki na liberalizacji handlu towarami i usługami, a także rynków finansowych i pracy. Stopniowe usuwanie barier w handlu wewnątrzregionalnym, budowa regionalnej infrastruktury i poprawa otoczenia biznesowego stymulowałyby handel w Maghrebie i dalszą integrację globalnych łańcuchów wartości.

References:

1. Balassa, B. (1961). Patterns of industrial growth: comment. *The American Economic Review*, 51(3), 394-397. <https://www.jstor.org/stable/1814171>
2. Baldwin, R.E. (2011). Multilateralising Regionalism: Spaghetti Bowls as Building Blocks on the Path to Global Free Trade. *The World Economy*, 29(11), 1451-1518. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9701.2006.00852.x>
3. Bessaha, A. (2021a). *Le Maghreb face à la pandémie de la covid-19. Evaluations pour 2020, perspectives pour 2021 et intégration économique comme facteur de relance économique*. [The Maghreb in the face of the CO-

- VID-19 pandemic. Assessments for 2020, perspectives for 2021, and economic integration as a factor for economic recovery]. <https://www.elwatan.com/edition/-30-03-2021>
4. Bessaha, A. (2021b). *Pandémie, Covid-19 mondialisation en mutation, nouvelle carte géostratégique: Quelle stratégie de refondation économique de l'Algérie ?* [Pandemic, Covid-19, changing globalization, new geostrategic map: What strategy for economic rebuilding in Algeria?] <https://www.elwatan.com/pages-hebdo/sup-eco/-14-12-2020>
 5. Bhagwati, J. (2004). *In defense of globalization: With a new afterword*. New York: Oxford University Press.
 6. Bourenane, N. (1996). *Theoretical and Strategic Foundations of Community Building*. In: R. Lavergne (ed.), *Integration and Regional Cooperation in West Africa* (65-76). Paris: Karthala Editions.
 7. Charles, E. (2012). *Impact of climate change on wave climate in coastal areas, through dynamic regionalization: application to the Aquitaine coast* (Doctoral dissertation, Toulouse III-Paul Sabatier University).
 8. Corden, W.M. (1972). Economies of Scale and Customs Union Theory. *Journal of International Economics*, 2(1), 465-475. <https://doi.org/10.1086/259899>
 9. Deblock, C. (2005). *Economic Regionalism and Globalization: What Does Theory Teach Us?* Research Papers CEIM.
 10. Djeflat, A., Cummings, A. R. (2012). *Emergence of Territorial Systems of Innovation in Developing Countries: building a conceptual framework through Latin American and North African experiences*. 13th Globelics International Conference, Addis Ababa, Ethiopia.
 11. Ferdj, Y. (2021). Les dynamiques du développement territorial en Algérie, étude économétrique de la relation Entreprise-Territoire. [The dynamics of territorial development in Algeria, an econometric study of the Business-Territory relationship]. *Cahier de MECAS*, 17(2), 79-94. <https://www.asjp.cerist.dz/en/article/158337>.
 12. Ferdj, Y. (2021). *Pandémie Covid-19 et la transformation digitale, entre mondialisation et intégration économique pour une relance économique en Algérie*. Conference: COVID-19 Pandemic and Digital Transformation: Between Globalization and Economic Integration for Economic Recovery in Algeria]. <https://www.researchgate.net/publication/361547830>.
 13. Ferdj, Y. (2024). Entrepreneurship and territorial economic development in Algeria. *Management and Entrepreneurship: Trends of Development*, 1(27), 8-18. <https://doi.org/10.26661/2522-1566/2024-1/27-01>.
 14. Ferdj, Y., Benmakrelouf, K. (2022). *Mondialisation et intégration économique comme facteur de relance économique dans les pays du Maghreb face à la pandémie de la Covid-19*. [Globalization and Economic Integration as Factors for Economic Recovery in Maghreb Countries Facing the COVID-19 Pandemic]. <https://www.researchgate.net/publication/357600317>
 15. Ferdj, Y., (Djeflat), A. (2024a). *Territory emergence, clusters and innovation in Algeria: Exploratory study through the case of agri-food cluster in Blida*. DOI: 10.13140/RG.2.2.13542.19524.
 16. Ferdj, Y., Djeflat, A. (2024b). Territorial intelligence in Algeria, between network structuring and sustainable development. *Management and Entrepreneurship: Trends of Development*, 2(28), 100-115. <https://doi.org/10.26661/2522-1566/2024-2/28-08>.
 17. Ferguson, C. (2008). *Promoting Social Integration: Background Paper for Discussion. Report commissioned by the United Nations Department of Economic and Social Affairs (UNDESA) for the Expert Group Meeting on Promoting Social Integration*, Helsinki, Finland, 8-10 July 2008.
 18. Haas, E. (1961). International Integration: The European and the Universal Process. *International Organization*, 15(3), 366-392. <https://doi.org/10.1017/S0020818300002198>
 19. IMF (2019). *IMF Annual Report 2019*. Our Connected World. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2019/eng/assets/pdf/imf-annual-report-2019.pdf>
 20. Kedadjian, G. (1998). *Analyse économique et mondialisation: cinq débats*. Report for the Groupement économie mondiale et développement.
 21. Krugman, P. (1991). Increasing Returns and Economic Geography. *Journal of Political economy*, 99(3), 483-499. <https://doi.org/10.1086/261763>
 22. Lawrence, R.Z. (1991). Emerging regional arrangements: Building blocks or stumbling blocks? *Finance and the international economy*, 5, 22-35.
 23. Lloyd, P. J., Maclaren, D. (2004). Gains and Losses from Regional Trading Agreements: A Survey. *Economic Record*, 80(251), 445. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4932.2004.00202.x>
 24. Maddison, A. (2001). *The World Economy: a Millennial Perspective*. *Organization for Economic Cooperation and Development*. https://www.oecd-ilibrary.org/economics/the-world-economy_9789264189980-en. <https://doi.org/10.1787/9789264189980-en>

25. Mekuriyaw, E. (2016). The Causes and Consequences of Family Violence against Children in Debre Markos Town, Ethiopia. *International Journal of Political Science and Development* 4(8), 315-323. <https://doi.org/10.20319/pijss.2017.31.0116>
26. Nations Unies. (2020). *Rapid Analysis of the Socio-Economic Impact of COVID-19 on Algeria and Proposals for a Sustainable and Resilient Recovery*. Prepared by the United Nations System in Algeria, in collaboration with the Maghreb Office of the Economic Commission for Africa. June 2020. <https://algeria.un.org/fr/download/72626/132844>
27. OECD (2005). *Annual Report on Sustainable Development Work in the OECD*. <https://www.oecd.org/green-growth/36654376.pdf>
28. Panagariya, A. (2000). Preferential Trade Liberalization: The Traditional Theory and New Developments. *Journal of Economic Literature*, 38(2), 287-331. <https://doi.org/10.1257/jel.38.2.287>
29. Rapport FMI. (2018). *The economic integration of the Maghreb: An untapped source of growth*. <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/DP/2019/English/EIMUSGEA.ashx>
30. Richard, Y. (2014). *Régionalisation, régionalisme et intégration régionale: concepts flous et nécessaire clarification*. In: A. Gana (éd.), *La régionalisation du monde: Construction territoriale et articulation global/local* (pp. 21-43). Paris: Karthala. <https://doi.org/10.3917/kart.gana.2014.01.0021>
31. Sachwald, F. (1997). Globalization as a Factor of Regional Integration. *Foreign Policy*, 62(2), 257-264.
32. Schiff, M., Wang, Y. (2007). North-South technology transfers, regional integration, and dynamics of the "natural trading partners" hypothesis. *Review of Development Economics*, 15(1), 67-85. <https://doi.org/10.3917/edd.215.0069>
33. Siroën, J. (2004). *La régionalisation de l'économie mondiale*. [The regionalization of the world economy]. La Découverte. <https://doi.org/10.3917/dec.siroe.2004.01>
34. Viner, J. (1950). *The Customs Union Issue*. *Carnegie Endowment for International Peace*, New York. <https://doi:10.1017/S0003055400060755>
35. Voigt, L., Rakotomalala, D. (2008). *Guide Facile Intégration Régionale*. Translation and Adaptation: Rabary-Andriamanday <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/madagaskar/05857.pdf>
36. Wójcicki, W. (2023). Ethics and economy during the COVID-19 pandemic/ Etyka i ekonomia w czasie pandemii COVID-19. *Economic and Regional Studies*, 16(3), 473-488. <https://doi.org/10.2478/ers-2023-0031>
37. World Bank (2020). *The African Continental Free Trade Area: Economic and Distributional Effects*. https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/afcfra_feb11maryla.pdf
38. WTO (2011). *The WTO and preferential trade agreements: From co-existence to coherence*. https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report11_e.pdf
39. WTO (2017). *Trade, technology and jobs*. https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/world_trade_report17_e.pdf

